

Musiqi

MÜƏLLİM ÜÇÜN
METODİK VƏSAİT

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

MUSİQİ

*Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
«Musiqi» fənni üzrə*

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
24.05.2016-cı il tarixli 354 №-li əmri ilə təsdiq edilmişdir.*

BAKİ - 2016

Rəcəbov O., Kazımov N., İmanova O.

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün «Musiqi» fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait. Bakı, «Təhsil», 2016, 80 səh.

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Müəllim üçün metodik vəsaitlə bağlı rəy, irad və təkliflərin təhsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az elektron ünvanlara göndərilməsi xahiş olunur. Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkküredirik!

© Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi, 2016

*Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ofeliya Safa qızı İmanova*

MUSIQI
(Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
«Musiqi» fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait)
Bakı, «Təhsil», 2016.

Redaktoru *Sevinc Nuruqızı*
Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*
Kompüter tərtibatçısı *Aqil Əmrahov*
Rəssamı *Gündüz Ağayev*
Korrektoru *Ülkər Şahmuradova*

Kağız formatı 70x100¹/₁₆.
Ofset çapı. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Fiziki çap vərəqi 5,0.
Uçot nəşr vərəqi 5,6. Sifariş 66. Tiraj 7800. Pulsuz.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC
Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121^A

GİRİŞ

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra cəmiyyətimizin demokratikləşdirilməsi, milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemlərinə inteqrasiyası istiqamətində görülən tədbirlər təhsilin forma və məzmunca təkmilləşdirilməsinə, keyfiyyətə yaxşılaşdırılmasına, bu sahədə yeni ideyaların, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə və onların yaradıcılıqla təcrübədə tətbiqinə geniş imkanlar açmışdır.

Ümumtəhsil məktəblərində incəsənətlə bağlı fənlər sırasında «Musiqi» fənni xüsusi yer tutur. Bu fənn mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, musiqi sənətinin qayda-qanunlarını, incəliklərini öyrətmək imkanlarına görə müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

«Musiqi» fənninin əsas məqsədi məktəblilərdə bu fənn üzrə müəyyən bilik, bacarıq və vərdislər yaratmaqla bərabər, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini, ümumi mədəniyyətlərini və mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirməkdir. Yeni musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi tədrisə yaradıcı yanaşmaqla istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərirlər.

«Musiqi» fənni üzrə milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, təhlil edilməsi nəticəsində musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcılıqları, geniş yayılmış milli və beşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları əhatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti musiqi əsərlərinin mahiyyətə qavranılması şagirdlərin mənəvi aləminin zənginləşməsində, onlarda incə hiss və duyğuların yaranmasında, daxili hissiyyatının bürüzə verilməsində müstəsna rol oynayır.

Onun üçün lap birinci dərstdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır və musiqi dinlənilməsi zamanı əsərlərin emosional qavranılmasına diqqət verilməlidir. Məktəblilər dinlənən musiqi əsərlərinin mənəvi-estetik məzmununu şüurlu surətdə qavramalıdırlar.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti tədris prosesində mənimsənilmiş biliklərin tətbiq vasitəsilə fəal bacarıqlara çevrilməsini, şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahno xuma, musiqidinləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sadə musiqi alətlərində çalmaq, improvizə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Yeni «Musiqi» kurikulumunun tələblərinə görə təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsaslanmışdır. Bununla əlaqədar müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparan, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolunda iştirak edirlər. Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük; fəaliyyətin stimullaşdırılması; dəstəkləyici mühitin yaradılması.

Bütün bunlara nail olmaq üçün musiqi təliminin təşkili formaları və üsulları vardır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 5-ci sinif «Musiqi» dərslərində də konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərslərindən istifadə etmək olar. Eyni zamanda «İnsert», «BİBO», «Beyin həmləsi», «Klaster», «Ziqzaq», «Dəyirmi masa», «Venn diaqramı» və başqa təlim üsullarından istifadə etmək məqsəduyğundur. Musiqi materialları 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətləri və onların musiqi inkişafına təsir imkanları nəzərə alınaraq seçilmişdir.

İZAHAT VƏRƏQİ

5-ci sinif «Musiqi» fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli və musiqi repertuarı verilib.

Müəllim dərsə hazırlaşarkən məktəblilərin biliyini, onların qavrama qabiliyyətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı və yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən səmərəli istifadə etməyi bacarmalıdır.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların mətni, tapşırıqlar, suallar, «Musiqi lüğəti» və ifa olunacaq mahnıların notları öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunluğu, dərslərin məzmununun gender, etnik, irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş «Musiqi» üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə inklüziv təhsilin zəruriliyi nəzərə alınmışdır. Məqsəd hər bir şagirdə psixoloji dəstək verilməsi, xüsusi diqqət və qayğı göstərilməsi, nəticəyönlü təhsilin həyata keçirilməsidir. Bunun üçün hər bir dərsin gedişində diferensial təlim sxemi təqdim edilir:

DİFERENSİAL TƏLİM

Nailiyyətləri yüksək olan şagirdlər

Nisbətən zəif şagirdlər

5-ci sinif «Musiqi» fənni üzrə şagirdlərin qiymətləndirilməsi

Şagirdlərin əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdisləri qiymətləndirmək üçün müəllim artıq ona məlum olan diaqnostik, formativ, summativ kimi qiymətləndirmə üsullarından istifadə edə bilər. Bunlardan əlavə musiqi müəllimi Hollistik QS (qiymətləndirmə sxemi) və Analitik QS (qiymətləndirmə sxemi) vasitəsilə də qiymətləndirmə apara bilər.

Hollistik QS-indən sürətli qiymətləndirmə aparıldıqda və şagirdin nailiyyətlərinin ümumi mənzərəsini təsvir etdikdə 5 ballıq şkalaya əsaslanaraq istifadə edilir.

Analitik QS-indən şagirdin ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üzrə qiymətlərini təyin etdikdə istifadə olunur və 5 ballıq şkalaya əsaslanır.

5-ci sinifdə məktəbli «xorla oxuma», «musiqi dinləmə», «musiqi alətlərində çalma», «notla oxuma» və «improvizasiya» ilə məşğul olur və əldə etdikləri nailiyyətlərə görə də qiymətləndirilir.

Dərsin təchizi. «Musiqi» fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, notlardan, vəsait, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, kompüter, maqnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən istifadə olunmalıdır.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülmə) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

№	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodialarını təmiz oxuyur				

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARI

5-ci SİNFİN SONUNDA ŞAĞİRD:

1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşıq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

3. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

4. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

5. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

6. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

7. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq və dirijorluq bacarığı nümayiş etdirir.

1. MUSIQİ ALƏMİ

1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini şərh edir.

1.1.2. Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının əsərlərinin janr baxımından oxşar cəhətlərini izah edir.

1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşıq havalarında istifadə olunmuş nümunələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir.

1.2.2. Azərbaycanın əsas muğamlarının və aşıq musiqilərinin adını söyləyir və istifadə olunmuş poeziya nümunələri haqqında fikrini bildirir.

2. EMOSİONAL DƏYƏRLƏNDİRMƏ

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii (ədəbiyyat, təsviri incəsənət və s.) nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir.

2.1.2. Azərbaycan xalq rəqslərinin emosional hislərə təsirini izah edir.

2.2. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

2.2.1. Dinlədiyi xalq rəqsləri haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. MUSIQİ FƏALİYYƏTİ

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

3.2.1. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

5-ci sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma

Tədris vahidi	№	Dərsin mövzusu	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinləniləcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Saat
Poeziya və musiqi	1.	Poeziya və mahnı	«Qaliblər mahnısı» — Q. Hüseynli, Ə. Ziyatay	«Şuşanın dağları» (Azərbaycan xalq mahnısı), «Vətən oğlu» (aşiq mahnısı)	1
	2.	Vokaliz	«Araz» — A. Zeynallı, R. Rza	«Neft» şahzadəsi» cizgi filmindən «Vokaliz»	1
	3.	Sözsüz mahnı	«Ay Xəzər» — N. Əliverdibəyov, N. Xəzri	«Sözsüz mahnı №1» — S. Ələsgərov, «Sözsüz mahnı №1» — F. Mendelson	1
	4.	Poeziya və kantata	«Gənc idmançılar marşı» — M. Mirzəyev, H. Ziya	«Zamanın bayraqdarı» — Q. Qarayev, S. Vurğun	1
	5.	Libretto və opera	«Bayram günü» — Ü. Hacıbəyli, M. Seyidzadə	«Koroğlu» operasından «Qızlar xoru» — Ü. Hacıbəyli	1
	6.	Libretto və balet	«Şən Azərbaycan» — P. Bülbüloğlu, M. Günər	«Qız qalası» baletindən «Adajio» və «Vals» — Ə. Bədəlbəyli	1
	7.	Libretto və operetta	«Qarabağ» — C. Cahangirov, R. Zəka	«Arşın mal alan» operettasından «Əsgərin ariyası» — Ü. Hacıbəyli	1
	8.	Təkrar	Sinif konsertinə hazırlıq		
Musiqidə şeirin rolu	9.	Mahnı və poeziya	«Nəğmələr» — O. Rəcəbov, B. Vahabzadə	«Dalğalar» — R. Mirişli (tarın ifasında)	1
	10.	Aşiq musiqisi və poeziya	«Azərbaycan» (aşiq mahnısı) — sözləri S. Vurğunundur	«Koroğlu» operasından «Koroğlunun aşiq mahnısı» — Ü. Hacıbəyli	1
	11.	Muğam və poeziya	«Vətənimсэн» — R. Mirişli, F. Qoca	«Rast» simfonik muğamından «Bərdəşt» — Niyazi	1
	12.	Zərbi-muğam və poeziya	«Qış mahnısı» — Ə. Cavanşirov, T. Mütəllibov	«Arazbarı» zərbi-muğamı, «Arazbarı» — Ü. Hacıbəyli	1

	13.	Romans və qəzəl	«Qaliblər mahnısı» — Q. Hüseynli, Ə. Ziyatay	«Sənsiz» — Ü. Hacıbəyli, N. Gəncəvi. «Vətənimdir» — S. Ələsgərov, M. Füzuli	1
	14.	Təkrar	Sinif konsertinə hazırlıq		1
Musiqi və təsviri incəsənət	15.	Musiqi və Xalq rəssamı Tahir Salahovun yaradıcılığında «Xəzər» mövzusu	«Gənclik mahnısı» — Q. Qarayev, Y. Dolmatovski, tərcümə edən Y. Həsənbəy	«Dənizi fəth edənlər» filmindən dəniz mövzusu — Q. Qarayev «Okean-göy dəniz» «Sadko» operasından — N. Rimski-Korsakov	1
	16.	Musiqi və Xalq rəssamı Toğrul Nərimanbəyovun yaradıcılığında musiqili lövhələr	«Mənim bağım» — Q. Hüseynli, G. Fəzli	«Tərəkəmə» — (Azərbaycan xalq rəqsi)	1
	17.	Muğam dəsgahları və təsviri incəsənət	«Bip-bipin nəğməsi» — F. Əmirov, T. Elçin	«Rast» dəsgahından bir parça, «Bizim ölkə» (Azərbaycan xalq mahnısı)	2
	18.	Musiqidə və təsviri incəsənətdə sülh mövzusu	«Zəfər bizimdir» — Ş. Axundova, A. Şaiq	«Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı» — Q. Qarayev, Z. Cabbarzadə, «Sülh uğrunda» simfonik poema — C. Hacıyev	1
	19.	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Nizami Gəncəvi obrazı	«Odlar yurdu» — F. Əmirov, T. Elçin	«Nizami» simfoniyasının I hissəsi — F. Əmirov, «Nizami» operasından «Rənanın mahnısı» — Ə. Bədəlbəyli	1
	20.	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Məhəmməd Füzuli obrazı	«Beşik nəğməsi» (Azərbaycan xalq mahnısı)	«Leyli və Məcnun» operasından «Leyli və İbn Salam» duetindən bir parça — Ü. Hacıbəyli «Füzuli» kantatasının II hissəsi — C. Cahangirov, M. Füzuli	1

Təsviri incəsənət, kino və musiqi	21.	Musiqidə və təsviri incəsənətdə ana obrazı	«Anam» — O. Rəcəbov, Q. İsabəyli	«Əziz ana» — C. Cahangirov, İ. Səfərli	1	
	22.	Musiqidə və təsviri incəsənətdə Novruz bayramı	«Novruz gəldi» — O. Rəcəbov, S. Nuruqızı	«Uzundərə» — Azərbaycan xalq rəqsi	1	
	23.	Təkrar	Sinif konsertinə hazırlıq			1
	24.	Təsviri incəsənətdə və musiqidə karvan obrazı	«Ürək doymaz Bakıdan» — Ş. Axundova, İ. Coşğun	«Karvan» — S. Hacıbəyov, «Orta Asiyada» — A. Borodin	1	
	25.	Kinoda və musiqidə qəhrəmanlıq obrazı	«Ölməz sərkərdə» — S. Ələsgərov, C. Cavadlı	«Koroğlu» operasının «Uvertürası» — Ü. Hacıbəyli «Qaçaq Nəbi» (Azərbaycan xalq mahnısı)	2	
	26.	Təsviri incəsənətdə və musiqidə Don Kixot obrazı	«Vətən haqqında mahnı» — Niyazi, S. Rüstəm	«Səyahət», «Don Kixot qravürləri» — Q. Qarayev, «Aldonsa», «Don Kixot qravürləri» — Q. Qarayev	1	
	27.	Təsviri incəsənətdə və musiqidə təbiət mənzərəsi	«Bənövşə» — S. Hacıbəyov, M. Seyidzadə	«Şur» simfonik muğamından bir parça — F. Əmirov. «Şur» muğamının «Simayi-şəms» rəngi	1	
	28.	Təsviri incəsənətdə və musiqidə Neft daşları obrazı	«Dostluq mahnısı» — T. Quliyev, Ə. Əlibəyli	«Neftçi Qurban» — A. Rzayeva, H. Arif	1	
	29.	Təsviri incəsənətdə və musiqidə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı	«Ulu torpaq» — E. Mansurov, N. Hacızadə	«Heydər» oratoriyasının II hissəsi — O. Rəcəbov, R. Hüseynov	1	
	30.	Təsviri incəsənətdə və musiqidə Hindistan mövzusu	«May» — R. Şəfəq, R. Əhmədzadə	«Hind lövhələri» — S. Hacıbəyov	1	
	31. və 32.	Keçilmiş mövzuların təkrarı	Sinif konsertinə hazırlıq			2
	C Ə M İ :					34

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Məzmun standartlarının və integrasiyanın tətbiqi

		Məzmun standartları							İnteqrasiya					
		1.1.		1.2.		2.1.		2.2.	3.1.	3.2.	Fən- daxili	Fənlərarası		
												Əd.	Riy.	T.İ.
Alt standartlar	1.			1.2.1.					3.1.1.	3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		
	2.					2.1.1.			3.1.1.	3.2.1.	1.1.2.; 3.1.1.	1.1.5.	3.1.1.	
	3.		1.1.2.						3.1.1.	3.2.1.	3.1.1.		3.1.1.	
	4.		1.1.2.			2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.		
	5.		1.1.2.			2.1.1.			3.1.1.	3.2.1.	3.1.1.	2.1.2.		
	6.					2.1.1.				3.2.1.	1.1.2.	1.2.2.; 2.1.2.		
	7.		1.1.2.			2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.; 2.1.2.		
	8.		1.1.2.			2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.; 2.1.2.		
	9.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		
	10.				1.2.2.	2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		
	11.				1.2.2.	2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		
	12.				1.2.2.	2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.1.4.		
	13.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		
	14.				1.2.2.	2.1.1.			3.1.1.	3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		
	15.		1.1.2.			2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.			2.1.1.
	16.					2.1.1.	2.1.2.			3.2.1.	3.1.1.			2.1.1.
	17.				1.2.2.	2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.			3.1.2.
	18.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.			3.1.1.
	19.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.		2.1.1.
	20.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.	3.1.1.	2.1.1.
	21.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.		2.1.1.
	22.					2.1.1.				3.2.1.	3.1.1.; 2.1.2.	1.2.4.		2.1.1.
	23.		1.1.2.	1.2.1.			2.1.2.	2.2.1.		3.2.1.	3.1.1.; 2.2.1.	1.2.4.		2.1.1.
	24.		1.1.2.				2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		2.1.1.
	25.						2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.; 1.2.1.	1.2.4.		3.1.1.
	26.		1.1.2.				2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		3.1.2.
	27.						2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.	1.2.2.		2.1.1.
	28.						2.1.1.		3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.		2.1.1.
	29.						2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		2.1.1.
	30.						2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		2.1.1.
	31.	1.1.1	1.1.2.				2.1.1.			3.2.1.	3.1.1.	1.2.4.		2.1.1.
	32.			1.2.1.	1.2.2.					3.2.1.	3.1.1	1.2.4.		2.1.1.

5-ci SİNİFDƏ «MUSİQİ» DƏRSİNİN GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRILMASINA DAİR NÜMUNƏLƏR

NÜMUNƏ 1

Mövzu: Poeziya və mahnı

Məqsəd:

1. Azərbaycan xalq, aşığı və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu başa düşdüyünü nümayiş etdirir.
2. Mahnıları sözlər ilə və notla oxuyur.
3. Xalq, aşığı və bəstəkar mahnılarını fərqləndirir.

İş üsulu: şaxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə və müqayisə.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Bir xalq, aşığı mahnısı səsləndirilir və onların sözlərlə ifa olunduğu sual-cavabla aydınlaşdırılır. Bundan sonra yenə səsləndirilən mahnıların nümunəsində mahnılarda istifadə olunan şeirin rolu müəyyənləşdirilir. Məlum olur ki, bütün xalq mahnılarında melodiya əlavə şeirlərdən də istifadə olunur.

2. Tədqiqatın aparılması

Bu mərhələdə sinif xalq, aşığı və bəstəkar mahnılarından ibarət olmaqla 3 qrupa ayrılır və əvvəl eşidilmiş mahnılardan fərqli olaraq bir bəstəkar mahnısı səsləndirilir, həm də onun xarakteri aydınlaşdırılır. Bütün bunlardan sonra mahnının melodiya müəllimin köməyi ilə notlarla ifa olunur.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Artıq uşaqlara 1–4-cü siniflərdə məlum olan xalq, aşığı və bəstəkar mahnıları və onlarda istifadə olunan şeir nümunələri haqqında fikir mübadiləsi müzakirə yolu ilə aparılır.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz söylədikləri fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirlər: «Xalq, aşığı və bəstəkar mahnıları sözlərsiz, yeni şeirlərsiz yaradıla bilməz».

5. Yaradıcı tətbiqetmə

Bu mərhələdə müəllim uşaqlara yeni bir mahnı sözləri ilə birlikdə öyrədir.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Bu mərhələdə dərs ümumiləşdirilir və müəllim mövzuya uyğun suallar verməklə əldə olunan bilikləri, bacarıqları bir daha möhkəmləndirir.

7. Dərsin sonunda müəllim əvvəldən hazırlanmış testləri yazılı surətdə şagirdlərə iş vərəqlərində çatdırır, uşaqlar isə testləri cavablandırırlar.

Dərslikdə hər dərsdən sonra verilən tapşırıqları şagirdlər evdə gələcək dərs üçün hazırlayırlar.

NÜMUNƏ 2

MÖVZU: POEZIYA VƏ MAHNI

Məqsəd:

1. Yeni mahnı öyrədilən zaman onun mətninin musiqinin xarakterinə uyğunluğunu araşdırır.

2. Musiqi dinlənilməsi zamanı əsərin emosional qavranılmasında ədəbiyyat nümunələrinin rolunu aydınlaşdırır.

3. Şagirdin musiqi dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə öyrədilən və dinlənilən əsərlərin məzmununa uyğun ədəbiyyat nümunələri ilə əlaqə yaradır.

Məzmun xətti və məzmun standartları

Şagird:

1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir. 1.2.1.

2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 2.1.1.

3. Mahnının not və mətni ilə birsəslə oxuyur. 3.1.1.

Təlim üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə-diskussiya, müqayisə

Dərsin təchizəti

1. Mövzuya aid şəkillər («Vətənim», «Ölkəm», «Azərbaycan» və s. bu kimi mövzuya aid).

2. «Ölkəm» romansı yazılmış lent yazısı.

3. Bəstəkarların portretləri (A.Zeynallı, N.Əliverdibəyov və s.).

4. Not dəftəri, dərslik

Dərsin gedişi

Şagirdlər sinfə «Vətən, ana qucağı» (musiqisi Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Yusif Nəğməkarındır) mahnısının sədaları altında daxil olurlar.

Musiqi aləmi

Bu dərstdə rübün mövzusu daha geniş açıqlanır. Musiqinin bizim həyatımızda nə kimi rol oynadığından, gündəlik məişətimizdə, sevincli və kədərli anlarımızda musiqinin təsirindən söhbət açılır.

Musiqinin ən qədim janrı olan mahnı haqqında, mahnıda musiqidən başqa sözün olması barədə diskussiya aparılır. Bu prosesdə «Mahnıdan sözləri götürsək, nə baş verər?», «Poeziya olmasa, mahnı olardı?» və s. bu kimi suallarla sinfə müraciət etmək olar. Musiqi səsi ilə sözsüz ifa olunan melodiyanın «vokaliz» adlandırılan nümunələrdə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır. Dinlənilən nümunələrdən sonra şagirdlər mahnı ilə vokalizi müqayisə edirlər.

Emosional dəyərləndirmə

Bəstəkar Asəf Zeynallının «Ölkəm» romansı dinlənilir. Bəstəkar, onun həyat və yaradıcılıq yolu, əsərləri haqqında, eləcə də romans janrı haqqında şagirdlərə məlumat verilir, onların fikirləri dinlənilir. Həmçinin «Ölkəm» romansının birinci ifaçısı Bülbül və müasir ifaçıları haqqında (onların səsi yazılmış lent yazılarından istifadə etməklə) məlumat şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Musiqi fəaliyyəti

Musiqidə (mahnıda) vətənpərvərlik mövzusunu davam etdirərək «Vətən, ana qucağı» mahnısı öyrədilir. Mahnı hissə-hissə, frazalarla sinfə oxutdurulur. Mahnıda (müvafiq yerlərdə) 2-ci səs olduğundan hər 2 səs ayrı-ayrılıqda öyrədilir və sonda bir yerdə oxutdurulur.

Əvvəlki siniflərdə keçilmiş mahnıların müvafiq hissələri (məyyən musiqi frazaları) notla oxunur.

POEZİYA VƏ MUSİQİ

1. POEZİYA VƏ MAHNI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu izah edir. 2. Aşıq və bəstəkar mahnılarının fərqi izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 «Şuşanın dağları» xalq və «Vətən oğlu!» aşıq mahnıları səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Xalq, aşıq və bəstəkar mahnılarının oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?*» — verilə bilər.

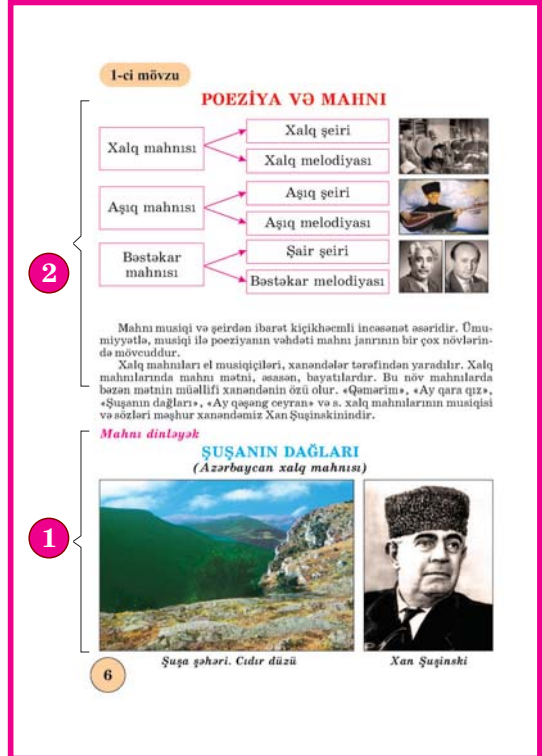
Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlər 3 qrupa bölünürlər. Lövhdə Azərbaycan xalq, aşıq və bəstəkar mahnıları ilə əlaqədar şaxələndirmə üsulu ilə çəkilmis qrafik vəsaitə uyğun hər qrupa tapşırıq verilir. I qrup xalq mahnılarının, II qrup aşıq mahnılarının, III qrup isə bəstəkar mahnılarının yaradılması və xüsusiyyətləri haqqında biliklərini izah edir.

Hər iki mahnıda melodiya başqa, sözlərin də iştirak etdiyi aydınlaşdırılır.

Sonra müəllim sual verir:

— «Şuşanın dağları» xalq, yoxsa bəstəkar mahnısıdır?

Mahnının janrı müəyyənləşdirilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzuya uyğun televiziya və radioda eşitdiyi mahnıların melodiyaalarını təsnifat üzrə müəyyənləşdirir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- mahnıların ritmini əl çalmaqla tutur.

1-4-cü siniflərdə öyrənilmiş aşiq, xalq və bəstəkar mahnılarının adları söylənilir və bu mahnılar haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır, şifahi təqdimat edilir.

Mahnını yada salmaq və notla oxumaq 1-ci mövzu

VƏTƏN OĞLU
(Aşiq mahnısı)

Mahnı mətninin xarakteri ilə melodiyanın xarakteri arasında uyğunluq olmalıdır. Oğur geyirən xarakteri şandırsa, onda ona bəstələnmiş mahnının melodiya da şən xarakterli olur. Dinlədiyimiz «Şuşanın dağları» və «Vətən oğlu» mahnılarının melodiyaları mətnlərin xarakterinə uyğun olaraq şəndir və 6/8 xana ölçüsündə səslənir.

Mahnı öyrənmək

QALİBLƏR MAHNISI

Musiqisi Qənber Hüseynlinin, sözləri Ələkbər Ziyatayındır.

I

Bizi dağlar qartalıtək böyüdən,
Bir anasən, ey doğma yurd, ey Vətən!
Öz mahnını öyrədirsen bizə son,
Qaliblərin mahnısıdır bu mahnı!

II

Bu mahnıyla ötür aylar, fəvvarlar,
Ağrılı bir dünya qurur nəsilər,
Qulaq verin, ellər, ellər, ay ellər,
Qaliblərin mahnısıdır bu mahnı!

Suallar

1. Poeziya nümunələrinin mahnı yaradıcılığında rolu nədən ibarətdir?
2. Xalq mahnıları necə yaranır?
3. Bəstəkar mahnılarının xalq və aşiq mahnılarından fərqi nədədir?

Tapşırıq: «Qaliblər mahnısı»nın məzmununa uyğun şəkil çək.

7

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarında melodiya ilə bərabər poeziya nümunələri olan şeirlərdən də istifadə olunur. Xalq mahnılarının sözlərinin müəllifi məlum olmur. Aşiq mahnılarını xalq aşıqları yaradır. Bəstəkar mahnılarında şairlərin yaratdıqları şeirlərdən istifadə edilir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Qənber Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə bəstələdiyi «Qaliblər mahnısı» öyrədilir. Hər sətərə iş vərəqi və rəngli qələmlər (flomaster) paylanılır.

Tapşırıq 1. «Qaliblər mahnısı»nın məzmununu mətni vasitəsilə müəyyənləşdirmək və mahnının notlarından istifadə etməklə oxumaq tapşırılır.

Tapşırıq 2. «Qaliblər mahnısı»nın məzmununa uyğun şəkillər çəkmək.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Şuşanın dağları» xalq mahnısını kim yazıb?

- a) Seyid Şuşinski ☐ b) Səid Rüstəmov ☐ c) Xan Şuşinski ☐

2. «Vətən oğlu» mahnısını xalq, aşiq, yoxsa bəstəkar yaradıb?

- a) Xalq ☐ b) Aşiq ☐ c) Bəstəkar ☐

2. VOKALİZ

MƏQSƏD: 1. Sözsüz mahnıların xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Sözlü və sözsüz mahnıların oxşar və fərqli cəhətlərini şərh edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tofiq Quliyevin «Arzular» və Oqtay Rəcəbovun «Neft şahzadəsi» cizgi filminə bəstələdiyi «Vokaliz» səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «**Vokaliz hansı xüsusiyyətlərə malik olur?**» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür və lövhədə dinlənən «Vokaliz»lə əlaqədar sxem göstərilir. I və III qrup fərqli, II qrup oxşar cəhətləri söyləyir, müəllim isə düzgün cavabları sxemdə qeyd edir. Bundan sonra bütün sinif tədqiqatla əlaqədar müzakirə və müqayisə prosesində iştirak edirlər.

Müəllim sual verir:

— Dinlənən «Arzular» mahnısında sözlərdən istifadə olunurmu?

— Bu mahnını sözsüz necə ifa etmək olar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

İzah edilir ki, bəstəkarlar yaratdıqları mahnılarda, əsasən, sözlərdən, yəni şeirlərdən istifadə edirlər. Lakin sözsüz ifa olunan mahnılar da mövcuddur ki, onlar vokaliz adlanırlar.

2-ci mövzu

VOKALİZ

Səsle və sözsüz ifa olunan melodiya «vokaliz» adlanır.
Mahnını vokaliz şəklinə və notla oxuyaq

ARZULAR

Musiqisi Tofiq Quliyevindir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin «Görüş» filminə yazdığı «Arzular» mahnısının melodiyasından bir parçasını vokaliz şəklinə oxuyaq və 3/4 xana ölçüsü ilə dirijorluq edək.

Wagner

1

Musiqi dinləyək: «Neft şahzadəsi» cizgi filmindən «Vokaliz»

Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

BUNU DA BİLİN

«Neft şahzadəsi» cizgi filmində neft şahzadəsi yüksək qadın səsi ilə vokaliz oxuyur. Yüksək qadın səsinə «soprano» deyilir.

Mahnı oxuyaq

«Araz» mahnısını orijinal vokaliz şəklinə oxuyaq və 2/4 xana ölçüsünə uyğun dirijorluq edək.

ARAZ

Musiqisi Araf Zeynallının, sözləri Rəşad Rəzainindir.

I

Araz, Araz, dağın Araz,
 Dəlgələri aqın Araz.
 Könlüm kimi coşqun Araz,
 Nə gözəldir gözün sanım!
 Araz, Araz, dağın Araz,
 Dəlgələri aqın Araz.

II

Axıb getmə əbəz yera,
 Süd ver körpə əkinlərə,
 Çiçəklənin düzən-dərə,
 Dila düşsün sözün sanım.
 Araz, Araz, dağın Araz,
 Dəlgələri aqın Araz.

8

DİFERENSİAL TƏLİM

İstənilən mahnını vokaliz kimi və sözləri ilə ifa edir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- ayaq tappılısı ilə mahnıların ritmini təkrar edir.

1-4-cü siniflərdə dinlənilmiş «Vokaliz» janrında ifa olunan musiqi nümunələri yada salınır, informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Notla oxuyaq

2-ci mövzu

Moderato

«Araz» mahnısı Azərbaycanı iki yeri (Şimali və Cənubi) ayıran və hər iki tərəfin mahnı və şeirlərində tez-tez yad edilən Araz çayına həsr edilib.

«Araz» mahnısı xaraktercə qəmlidir. Mahnının xana ölçüsü 2/4 olub, aralıq tempdə səslənir.

BUNU DA BİLİN

Araz çayı öz başlanğıcını Türkiyə ərazisindəki Özlükdən dağlarından götürür. Azərbaycan Respublikası və Cənubi Azərbaycandan keçərək Sabirabad rayonunun Suqovuşan kəndi ərazisində Kür çayı ilə birləşir və Xəzər dənizinə tökülür.

Asaf Zeynalli

Araz çayı

Rəşad Rza

Suallar

1. Vokaliz nədir?
2. Vokalizlə mahnı arasında oxşarlıq və fərqli nədən ibarətdir?
3. «Araz» mahnısı nəyə həsr olunub?
4. «Araz» mahnısının xarakteri necədir?

Təpşiriq: «Araz» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çək.

9

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir mahnının sözsüz «A səsi» ilə oxuduqda vokaliz janrına çevrilir.

Tanış mahnıların melodiyalarını sözsüz oxumaqla onları «Vokaliz» kimi ifa edirlər.

MAHNI OXUYAQ

«Araz» mahnısı əvvəlcə sözləri ilə, sonra isə sözsüz «lya» hecası ilə oxunur. İki ifa arasında oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Vokaliz» sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?

- a) Sözlərlə ☐ b) Sözsüz ☐

2. «Araz» mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?

- a) Çaya ☐ b) Gölə ☐ c) Dənizə ☐

3. SÖZSÜZ MAHNI

MƏQSƏD: 1. Fortepiano üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 2. Orkestr üçün yazılmış sözsüz mahnıları fərqləndirir. 3. Onlar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Süleyman Ələsgərovun və Feliks Mendelsonun «1 Nö-li mahnı»ları dinlənir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Sözsüz mahnıları vokalizdən hansı cəhətlər fərqləndirir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün tövsiyə olunan iş üsullarından istifadə etməklə səsləndirilən musiqi nümunələri müqayisə edilir, bu əsərlərin birinin fortepiano aləti üçün, digərinin isə Azərbaycan xalq çalğı alətləri üçün yazılması aydınlaşdırılır. Qeyd olunur ki, bu halda vokal-dan istifadə olunmur.

Sözsüz mahnı janrı haqqında məlumat verilir. Xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarından fərqli olaraq professional musiqidə «Sözsüz mahnı» janrının olması, onun instrumental və ya orkestr üçün nəzərdə tutulduğu izah edilir.

3-cü mövzu

SÖZSÜZ MAHNI

Feliks Mendelson

Musiqidə sözlü mahnılarla yanaşı, sözsüz mahnılar da mövcuddur. Dünya musiqi tarixində sözsüz mahnı janrını ilk dəfə alman bəstəkarı Feliks Mendelson, Azərbaycanda isə dahi bəstəkarımız Süleyman Ələsgərov yaratmışdır. Bu cür mahnılar quruluş və xaraktercə yaxşı tanıdığımız sözlü mahnılara oxşasa da, onlarda adından da göründüyü kimi, geydndə istifadə olunmur.

Süleyman Ələsgərov

Musiqi dinləyək: Süleyman Ələsgərovun «1 Nö-li sözsüz mahnı»sından bir parça

Bəstəkar Süleyman Ələsgərov «1 Nö-li sözsüz mahnı»nı və bu janrdakı digər mahnıları Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazmışdır. O bəstələdiyi sözsüz mahnıları sözlü mahnıların malik olduğu quruluşlara uyğunlaşdırma bilimidir. Sözsüz mahnılar quruluşa bənd və nəqərdən ibarət olur, romansa daha çox bənzəyir. Müxtəlif xarakterli sözlü mahnılar olduğu kimi gən, qəmli və digər xarakterlərə malik sözsüz mahnılar da vardır.

Musiqi dinləyək: Feliks Mendelsonun «1 Nö-li sözsüz mahnı»sından bir parça

Feliks Mendelsonun fortepiano üçün «1 Nö-li sözsüz mahnı»nın dinləyək və Süleyman Ələsgərovun eyniadlı əsəri ilə müqayisə edək.

Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

10

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilmiş sözsüz mahnıların əsas melodialarını oxuyur, ritminə görə əsərlərin adlarını söyləyir və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

- əl çalır;
- ayaq tappılması ilə melodiyanın ritmini təkrar edir;
- bəstəkarların adlarını söyləyir.

Sözsüz mahnı nümunələri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

3-cü mövzu

Mahnısı əvvəlcə notla, sonra isə sözləri ilə oxuyaq

AY XƏZƏR

Musiqisi Nazim Əliverdibəyovun,
sözləri Nəbi Xəzrinindir.

Açıb sənə ürəyini danışaram mən,
Eqlim kimi coğub-dagan Xəzərsən, Xəzər.

Nəqrat:

Sən mehriban Xəzərimən,
Qanadındır ağıllar,
Mavigözlü gözəlimsən, ay Xəzər, Xəzər!

II

Gördüm səni həyatımın ilk sahilində,
Ürəyimdə qanad açan sözlərsən, Xəzər.

Nəqrat:

III

Məhəbbətim gözər qumlu sahillərdə,
İzlərini mirvarikə düzərsən, Xəzər.

Nəqrat:

Suallar

1. Dünya musiqi aləmində sözsüz mahnı janrını ilk dəfə kim yaradıb?
2. Azərbaycanca sözsüz mahnı janrını kim yaradıb?
3. Sözsüz mahnılar hansı quruluşa malik olur?
4. Sözsüz mahnılarla sözlü mahnılar arasında oxşar və fərqli cəhətlər hansılardır?

Tapşırıq: «Ay Xəzər» mahnısının melodiyasını onun ritminə uyğun ol çalmaqla müşayiət et.

11

Belə nəticəyə gəlinir ki, quruluşca mahnı və ya romansa yaxın, lakin müəyyən musiqi aləti, yaxud orkestr üçün yazılmış əsərlərə sözsüz mahnılar deyilir. Bu janrda dünya musiqi mədəniyyətində iki bəstəkar — Feliks Mendelson və həmyerlimiz Süleyman Ələsgərov gözəl nümunələr yaratmışdır.

MAHNİ OXUYAQ

Nazim Əliverdibəyovun Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı «Ay Xəzər» mahnısı əvvəlcə sözsüz «Iya» hecası ilə, sonra notlarla, daha sonra isə sözləri ilə ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. Sözsüz mahnı janrını yaradanlar kimdir?

- a) F.Mendelson ☐ b) S.Ələsgərov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. «Ay Xəzər» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) N.Əliverdibəyov ☐ c) F.Əmirov ☐

4. POEZİYA VƏ KANTATA

MƏQSƏD: 1. Poeziyanın kantata janrındakı rolunu izah edir.

2. Kantata janrı ilə mahnı janrı arasındakı fərqi müəyyənləşdirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Qara Qarayevin «Zamanın bayraqdarı» kantatası səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «**Kantata janrında hansı incəsənət nümunələrindən istifadə edilir?**» — verilə bilər.

Tədqiqat müzakirə yolu ilə aparılırsa, müzakirə aşağıdakı suallar ətrafında təşkil edilə bilər:

— «Zamanın bayraqdarı» kantatası neçə hissəlidir?

— Kantatanın quruluşu necədir?

— Kantatanın orta hissəsinin kənar hissələrdən fərqi nədir?

— Burada mahnıdan fərqli hansı cəhət müşahidə edilir?

Kantata janrı haqqında məlumat verilir, onun çoxhissəli, tənənəli, nağıl-epik xarakterli vokal simfonik əsər olması aydınlaşdırılır.

4-cü mövzu

POEZİYA VƏ KANTATA

Johann
Sebastyan Bax

Kantata — çoxhissəli, tənənəli xarakterli vokal-simfonik əsər deyilir. Kantata sözü italyan dilində «oxumaq» deməkdir. XVI–XVII əsrlərdə Avropada yaranmış ilk kantatalar solo şəkildə vokal əsər idi və onların ifasında xor iştirak etmirdi. XVII əsrin axırlarında yaranan dini və dünyəvi məzmunlu kantatalarda isə artıq xor kollektivindən istifadə olunurdu.

Qara Qarayev

Simfonik orkestr və xor kollektivi

Dahi alman bəstəkarı İohann Sebastyan Bax gözəl kantatalar müəllifi kimi bütün dünyada məşhurdur. Azərbaycanda kantata janrının yaradıcısı dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyliyədir. Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cəhangir Cəhangirov, Süleyman Ələsgərov, Rəhim Mustafayev, Aqşın Əlizadə və başqa bəstəkarlar da kantata janrında gözəl əsərlər yaratmışlar. Belə əsərlərdən biri Qara Qarayevin «Zamanın bayraqdarı» kantatasıdır. Kantata Azərbaycan ədəbiyyatına nadir ədəbi incilər bəxş etmiş Səməd Vurğunun eyniadlı «Zamanın bayraqdarı» poeması əsasında işlənmişdir.

Bu əsər quruluşca «ABA» kimi ifadə edilən üç hissədən ibarətdir. Kantatanın I və III «A» hissələri eyni cür səslənir və tənənəli xarakterlidir. «B» hissəsi isə aralıq və geniş lirik melodiya ilə ibarətdir. Əsər xor və simfonik orkestrin ifasında səslənir.

12

DİFERENSİAL TƏLİM

Kantatanın orta hissəsinin melodiyaşın oxuyur, bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılığındakı kantata janrı haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

— əl çalır;

— ayaq tappılışı ilə melodiyanın ritmini təkrar edir.

Dinlənilmiş kantatanın quruluşu və onun müəllifləri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

4-cü mövzu

Qara Qarayevin «Zamanın bayraqları» kantatasının orta (B) hissəsi not ilə ifa olunur.

ZAMANIN BAYRAQDARI

Musiqisi Qara Qarayevin, sözləri Səməd Vurğunundur.

Mahnı öyrənək

GƏNC İDMANÇILAR MARŞI

I
Polad kimi bədəniniz,
«Gənc idmançı» adınız var.
Qüvvətliyik, sağlamıq biz,
Sıramıza gəlin, dostlar.

Nəqarət:
Biza yarış meydanıdır,
Düzələr, çaylar, gen tüfəqlər.
Hər oyunda, hər yürüşdə,
Üzümüzə gülür zəfər.

II
Maq edirik yorulmadan,
Bərkiyirik gündən-günə.
Yeni-yeni zəfərlərə,
Çatmaq üçün sabah yenə.

Nəqarət:

Musiqisi Musa Mirzəyevin, sözləri Hikmət Ziyanıdır.

Suallar

1. Kantata nədir və harada yaranmışdır?
2. Kantatanı hansı musiqi kollektivləri ifa edir?
3. Hansı Azərbaycan bəstəkarının yaradıcılığında kantataya rast gəlinir?

Tapşırıq: «Gənc idmançılar» mahnısına ritmik müşayiət yarat.

13

Belə nəticəyə gəlinir ki, nağıl-epik məzmunlu və təntənəli xarakterli, çoxhissəli (bəzən bir-iki hissəli) vokal-simfonik əsərlərə «Kantata» deyilir. Kantata janrında poeziya nümunəsi olan şeirlərdən də istifadə olunduğu aydınlaşır.

3

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Musa Mirzəyevin «Gənc idmançılar marşı» (sözləri Hikmət Ziyanıdır) mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Zamanın bayraqları» kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) C.Cahangirov ☐

2. İ.S.Bax hansı xalqın bəstəkarıdır?

- a) Rus ☐ b) Azərbaycan ☐ c) Alman ☐

5. LIBRETTO VƏ OPERA

MƏQSƏD: 1. Opera librettosunun xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Opera librettosunu balet librettosundan fərqləndirən cəhətləri izah edir. 3. Mahnının not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından «Qızlar xoru» səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Operanın ədəbi əsası nədir və o kim tərəfindən yazılır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

— Uşaqlar, dinlədiyiniz bu əsər «Koroğlu» operasındandır və «Qızlar xoru» adlanır.

— Əgər sözlər olmasaydı, bu musiqi əsəri yaranardımı?

— Libretto nədir?

Tədqiqat üsulu kimi Venn diaqramı seçilsə, «Koroğlu» operasının librettosu «Qız qalası» baleti ilə müqayisə edilə bilər. Şagirdlərin cavabları dinlənir. Şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, operanın yazılması üçün ilk növbədə, libretto lazımdır. Librettonu şairlər, yazıçılar yazırlar və onlara librettoçu deyilir.

5-ci mövzu

LIBRETTO VƏ OPERA

Klaudio Monteverdi

Mixail Qlinka

Opera — vokal-instrumental musiqili dram əsəridir. Opera italyan dilində «əsər» deməkdir. Teatrın bir növü olan operada əsərin mətni musiqinin müşayiəti ilə aktyorlar tərəfindən söyənir (oxunur). Bəzən operaya balet səhnələri də əlavə edilir. Müasir operada solo, xor, vokal ifaçılığı, rəqslər, müxtəlif növ ansamblar, simfonik orkestr vəhdət təqil edir. Dekorasiya və geyimlərin işlənməsində təsviri incəsənətin imkanlarından istifadə edilir. Opera bəstəkarla libretto müəllifinin birgə əməyinin məhsuludur.

Libretto — böyük musiqi-vokal əsərinin yazılı mətni, yaxud operanın (baletin və operettanın) məzmunudur, daha doğrusu, ədəbi əsəridir.

İlk operalar İtaliyada XVI–XVII əsrlərdə Klaudio Monteverdi, Rusiyada XIX əsrdə Mixail Qlinka, Azərbaycanda isə XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yaradılmışdır.

Operada solo ariyalardan, vokal duet, trio və kvartetlərdən istifadə edilir. Bəstəkarlar libretto-dakı müxtəlif obrazların daxili dünyasını, onların xarakterlərini açmaq üçün musiqinin səhrli gücündən istifadə edirlər.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «KOROĞLU» OPERASINDAN «QIZLAR XORU»

Üzeyir Hacıbəyli

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Opera janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur opera üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

«Koroğlu» operasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operadan yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Libretto və onun operadakı rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

5-ci mövzu

Dahi baskakar Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operası dünya klassik opera janrının parlaq nümunəsidir. Operanın libretto müəllifi məşhur Azərbaycan yazıçısı Məmməd Səid Ordubadidir. «Koroğlu» operası 1937-ci ildə Bakı şəhərində, 1938-ci ildə isə Moskvadakı Böyük Teatrda tamaşaya qoyulmuşdur. Opera Azərbaycanda, ümumiyyətlə, Zaqafqaziyada, Orta Asiya, Türkiyə və İranda geniş yayılmış «Koroğlu» dastanı əsasında yazılıb. «Koroğlu» tipik qəhrəmanlıq dastanıdır. Dastanda Azərbaycan xalqının azadlıq uğrunda mübarizəsi öz əksini tapmışdır. Operada Koroğlu obrazı xalq üsyanına başçılıq edən cəngavər kimi verilib. Üzeyir Hacıbəyli «Koroğlu» operası ilə Azərbaycan musiqi sənətinin hərtərəfli inkişafı üçün geniş yollar açmışdır.

Məmməd Səid Ordubadi

2

BUNU DA BİLİN

Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə Bakı şəhərində «Leyli və Məcnun» operasının tamaşasını təşkil etməklə Azərbaycanda milli operanın bünövrəsini qoymuşdur.

Mahnı öyrənək

BAYRAM GÜNÜ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

I
Azad ellərinin gənə nəslilik biz,
Sevinclə doludur körpə qəlbimiz.
Biz azad büləlik, ölkəmiz gülşən,
Bu bayram günündə gözirik qon-qon.

II
Sevirik anamız Azərbaycanı,
Otur qəlbimizin hissə-həyəcanı.
Gündə çiçəklənir Vətən torpağı,
Səadət Günəşi olub bayrağı.

Mirmehdi Seyidzade

3

Suallar

1. Opera nədir?
2. Libretto nədir?
3. İlk opera janrının yaradıcıları kimlər olmuşdur?
4. «Koroğlu» operası nə vaxt yazılmış və neçənci ildə Moskvada şəhərdəki Böyük Teatrda tamaşaya qoyulmuşdur?

Tapşırıq: «Bayram günü» mahnısını əl çalmağ və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət et.

15

Belə nəticəyə gəlinir ki, operanın librettosu balet librettosundan fərqlənir. Opera üçün libretto nəzmlə (şeyrlə), balet üçün libretto nəsrilə yazılır. Libretto olmadan opera yazmaq mümkün deyil.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3

Üzeyir Hacıbəylinin şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı «Bayram günü» mahnısı öyrədilir. Şagirdlər mahnının xarakterini müəyyənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. İlk opera harada yaranmışdır?

- a) Azərbaycanda ☐ b) Rusiyada ☐ c) İtaliyada ☐

2. «Koroğlu» operasının librettosunu kim yazıb?

- a) S.Rüstəm ☐ b) S.Vurğun ☐ c) M.S.Ordubadi ☐

6. LIBRETTO VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Librettonun baletdəki rolunu izah edir. 2. Librettonun musiqinin xarakterinə təsirini izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin əvvəlcə çox asta tempdə olan «Adajio», sonradan əvvəlki tempdən cəldliyi ilə fərqlənən «Vals» musiqi nümunələri səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Baletdə libretto ilə musiqinin xarakteri arasındakı əlaqə necədir?*» — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün uşaqlara üzərində «Adajio» — cəld/ağır və Vals cəld/ağır yazılmış vərəqlər paylanılır, yenidən həmin musiqi nümunələri səsləndirilir. Şagirdlərə təklif olunur ki, bu nümunələrin templerini düzgün təyin edərək qarşısında «+» işarəsi qoysunlar.

Balet janrı haqqında, onun əsərin məzmununa uyğun olaraq rəqslərdən ibarət olması ilə əlaqədar məlumat verilir. Eyni zamanda şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, baletin musiqisi yaranmamışdan onun məzmununu əhatə edən libretto olmalıdır.

6-cı mövzu

LIBRETTO VƏ BALET

Jean-Batist Lulli

Pyotr İlç Çaykovski

Əfrasiyab Bədəlbəyli

16

Balet — musiqili-xoreoqrafik tamaşadır. Özündə musiqi, rəqs, dramatik fəaliyyət və təsviri incəsənət elementlərini birləşdirir. Balet — fransız dilində «rəqs» deməkdir. Sərbəst bir janr kimi balet ilk dəfə XVIII əsrin sonuna yaxın Fransada J.B.Lulli və J.F.Ramo tərəfindən yaranmışdır. Rusiyada XIX–XX əsrlərdə P.Çaykovski, L.Ştravinski, S.Prokofyev və başqaları bu janrdə əsərlər yazmışlar. Azərbaycanda isə bu janr XX əsrin əvvəllərində ölməz bəstəkarlarımız Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Arif Məlikovun, Ağvin Əlizadənin və başqalarının yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Opera kimi baletin də əvvəlcə qısa məzmunu, yəni librettosu işlənir. Operadan fərqli olaraq, baletin librettosu şeirlə deyil, nəsrilə yazılır. Baletin libretto müəllifi rəqs sənətinin incəsənətlərini də bilməlidir. Balet xoreoqraf sahəsindədir. Baletin yazılı məzmunu rəqlər vasitəsilə həyata keçirilir.

İlk Azərbaycan baleti Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletidir. Əsər 1940-cı il aprelin 18-də Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Libretto müəllifi bəstəkar özüdür. Əsərin mövzusu Bakının qədim tarixi-memarlıq abidəsi olan Qız qalası haqqında əfsanədən götürülmüşdür. «Qız qalası» proloqu və epiloqu olan 3 pərdəli baletdir. «Qız qalası» baleti həm də müsəlman Şərqiada ilk baletdir.

«Qız qalası» baletindən

DİFERENSİAL TƏLİM

Balet janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur balet üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

«Qız qalası» baletinin librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu baletdən yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Balet janrının yaradılması üçün libretto yazan, bəstəkar və rəqsləri yaradan xoreoqrafın işi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletindən «Adajio» və «Vals»

BUNU DA BİLİN
Adajio, adından məlum olduğu kimi, ağır tempdə, vals isə bu rəqsin xarakterinə uyğun şən-oynaq tempdə səslənir.

Mahnı öyrənək

ŞƏN AZƏRBAYCAN

Musiqisi Polad Bülbulğunun, sözləri Məstən Günərinindir.

I
Qey mən yəni səhbət açım ilk baharından,
Nağmam ilə bir də keçim öz diyarından.

Nəqrat:
Böl bəhrəli Muğan düzü, Mül düzü, Şirvan düzü,
Gəl-gəl deyir, şən Azərbaycan!
Tər gülləri qafalıdır, Göygöl nə səfalıdır,
Har yanı gülşən Azərbaycan.

II
El quları düzüm-düzüm Kür qırağında,
Mən gül açar Gəncimizin hər budağında.
Dost elləri Qarabağın dağ vüqarındır,
Gən çölləri bu torpağın xoş baharındır.

Nəqrat:
«Rast» muğamı əsasında dayıqan 6/8 (3/4) xanə ölçüsü ilə yazılmış «Şən Azərbaycan» mahnısı şən rəqs xarakterlidir. Mahnıda Vətəninizin ucuz-bucaqsız bərakətli çölləri, dağları, meşələri, zümrüdə rəngli gölləri, peyğəmbər və musiqi dili ilə tərənnüm edilir.

Suallar

1. Balet bir musiqi janrı kimi ilk dəfə harada yaranmışdır?
2. Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baleti nə vaxt tamaşaçıya qoyulmuşdur?
3. Opera və balet librettolarının oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?

Təqdir: Doğma Azərbaycanımıza həsr olunmuş mahnılardan nümunələr söylə.

17

Polad
Bülbulğun

Belə nəticəyə gəlinir ki, baletin yaradılması librettonun yazılmasından başlayır, sonradan bəstəkar onun musiqisini yazır, xoreoqraf isə musiqi və məzmununa görə rəqslər yaradır. Yəni libretto olmadan balet yazıla bilməz.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Polad Bülbulğunun şair Məstən Günərin sözlərinə bəstələdiyi «Şən Azərbaycan» mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasında əlaqə şərh olunur:

- a) Marş xarakterli; b) Oynaq rəqs xarakterli; c) Lirik mahnı xarakterli.

Librettonun müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. Balet janrı harada yaranmışdır?

- a) Rusiyada ☐ b) Gürcüstanda ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk balet yazan bəstəkar kimdir?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ə.Bədəlbəyli ☐

7. LIBRETTO VƏ OPERETTA

MƏQSƏD: 1. Librettonun operetta janrındakı rolunu izah edir.

2. Operetta librettosunu opera və balet librettosundan fərqləndirir.

3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin «Arşın mal alan» operettasından «Əsgərin ariyası» dinlənir. Eyni zamanda «Cahan xala»nın kupletlərinin melodiyası notla ifa olunur.

Tədqiqat sualı kimi «**Librettonun opera əsərinin yazılmasında nə kimi rolu var?**» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim uşaqlara suallarla müraciət edir:

— «Əsgərin ariyası» xaraktercə şən, yoxsa qəmlidir?

— «Cahan xala»nın kupletlərinin xarakteri necədir?

— Libretto olmadan operetta yazmaq mümkündürmü?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Opera ilə müqayisəli şəkildə operetta haqqında məlumat verilir. Aydın olur ki, operanın librettosu nəzmlə yazılır (yalnız şeirlərdən istifadə olunur), operettada isə həm də dram əsərlərində olduğu kimi danışiq mətnlərindən, dialoqlardan istifadə edilir. Eyni zamanda aydınlaşır ki, operetta üzərində iş, ilk növbədə, «libretto»dan başlanır.

7-ci mövzu

LIBRETTO VƏ OPERETTA

Jak Offenbax

Johann Strauss (oğlu)

Operetta — simfonik orkestrin müşayiəti ilə ifa edilən vokal-raqs səhnələrindən və danışiq epizodlarından ibarət komediya məzmunlu musiqili səhnə əsəridir. Operetta, eyni zamanda musiqili komediya da adlanır. Bir janr kimi operetta Fransada XIX əsrin ortalarında böyük bəstəkar J.Offenbax tərəfindən yaradılmışdır.

Sonradan bu janr bütün Avropa ölkələrinə yayılmışdır. Operetta bir musiqi janrı kimi Vyanada xüsusilə sevilmişdir. Vyanada operettalarında Avstriya və macar xalq musiqilərinə yaxın melodiyalar üstünlük təşkil edirdi. Operetta janrında oğlu Ştraus və I. Kalman kimi bəstəkarlar gözəl nümunələr yaradıblar. Azərbaycanda isə operetta janrının yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyliydir.

Opera və baletdə olduğu kimi, operettanın da yazılması üçün əvvəlcə libretto işlənilib hazırlanmalıdır. Operetta üzərində işləyən bəstəkar libretto müəllifi tərəfindən ariyalar, vokal duetlər, triolar, kvartetlər və xor ifaları üçün yazılmış poeziya nümunələrinə müxtəlif quruluşlu musiqilər bəstələyir. Operadan fərqli olaraq, operetta üçün yazılmış librettoda poeziya nümunələri ilə yanaşı, danışiq mətnləri də yer alır. Operettada raqslardan da geniş istifadə edilir.

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin «Arşın mal alan» operettasından «Əsgərin ariyası»

18

«Arşın mal alan» filmindən fraqmentlər

DİFERENSİAL TƏLİM

Operetta janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur operetta üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

«Arşın mal alan» operettasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operettada yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Opera və balet janrlarında olduğu kimi operetta janrında da əsərin yaranması üçün, ilk növbədə, libretto yazan, bəstəkar, xoreoqraf və xor nümunələrini hazırlayan xormeysterin vacib olması haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

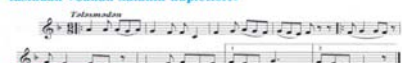
7-ci mövzu

Dahi Üzeyir Hacıbəylinin «Arşın mal alan» operettasının premyerası 1913-cü ildə Bakıda Təhiyev Teatrında baş tutub.

Şəhərdə hadisələr Azərbaycanın musiqi həyatı olan qədim Şuşa şəhərində cərəyan edir. Operettanın ham libretto müəllifi, həm də bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli, Məhəmməd Füzulinin «Leyli və Məcnun» poeməsindən götürülmüş qəzaldan başqa operettanın mətni bütünlüklə bəstəkarın özü tərəfindən işlənib. «Leyli və Məcnun»-dan götürülmüş qəzal isə «Şəhərin ariyası»nda səslənir:

*Nələndir ney kimi avazı e-qim bülənd,
Nələ tərkim qılmazam, ney tək həsiləmə bənd bənd.*

Notla oxuyaq: Üzeyir Hacıbəylinin «Arşın mal alan» operettasından «Cahan xalanın kupletləri»

Mahnı öyrənək

I
Sən elərin, könüllərin,
Ülvi diyarın,
Sürin canın, Azərbaycanın,
Bir əbədi baharın...

Nəqarat:
Cənnətim Qarabağ,
Zinətlim Qarabağ!
Nəğmələr gülüşünən,
Sevgi dastanının

II
Quşlar uçar, güllər açar,
Mavi qucağında.
Hərə baxsan, zəvq alacağsan,
Sənir ləz bulağında.

Nəqarat:

Suallar

1. Operetta janrı hansı ölkədə və kim tərəfindən yaradılmışdır?
2. «Arşın mal alan» operettanı neçənci ildə səhnəyə qoyulub?
3. «Arşın mal alan» operettanın librettosunu kim yazmışdır?

Təpəşir: «Qarabağ» mahnısının melodiyasına taxta və metal qasqılar vasitəsilə ritmik müşayiət yarat.

19

Belə nəticəyə gəlinir ki, libretto olmadan operetta yazmaq qeyri-mümkündür.

Operetta librettosu opera və balet librettosundan dialoqların olması ilə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Cəhəngir Cəhəngirovun şair Rəfiq Zəkənin sözlərinə yazdığı «Qarabağ» mahnısı öyrədilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı 6/8 xanə ölçüsü təyin edilir və tonallığı müəyyənləşdirilir, şagirdlər onu qamma şəklində oxuyur.

Operettanın müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. Operetta janrı harada yaranmışdır?

- a) İtaliyada ☐ b) Rusiyada ☐ c) Fransada ☐

2. Azərbaycanda ilk operettanı kim yazmışdır?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

8. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

Bu dərsdə müəllim keçilmiş mövzularla əlaqədar Kiçik Summativ Qiymətləndirmə apara bilər.

MUSIQIDƏ ŞEİRİN ROLU

9. MAHNI VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Mahnıların yaradılmasında şeirin rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnının not və mətni ilə birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Tarzən Ramiz Quliyevin ifasında Ramiz Mirişlinin «Dəlgələr» mahnısını səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Mahnının instrumental ifası dedikdə nə başa düşülür?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün mahnının dinlənən instrumental ifası haqqında şagirdlərə sual verilir:

— Uşaqlar, siz bu musiqini telekanallarda, yaxud radioda eşitmisiniz?

Bundan sonra müəllim «Dəlgələr» mahnısını sözlərilə müğənni Şövkət Ələkbərovanın ifasında səsləndirir və belə sualla şagirdlərə müraciət edir:

— Bu mahnı ilə əvvəlki arasında nə fərq vardır?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2 İzah edilir ki, mahnıdan əvvəl şeir yazılır, bundan sonra isə mahnının melodiyası yaradılır. Bundan başqa, əvvəlcə melodiya, sonra isə mahnının sözləri də musiqinin ritminə və xarakterinə uyğun olaraq şairlər tərəfindən yazıla bilər.

9-cu mövzu

MAHNI VƏ POEZİYA

Ramiz Mirişli

Ramiz Quliyev

Mahnı yaradıcılığı dedikdə iki üsul göz önünə gəlir:

Şeir melodiya ilə birləşəndə mahnı yaranır. Bilirlik ki, mətni olmayan mahnılar da var və onlar sözsüz mahnılar adlanır. Lakin sözlə melodiyanın birləşməsindən alınan mahnının insanı göstərdiyi təsir qüvvəsi daha güclü olur. Eyni zamanda mahnının çox zaman melodiyası müəyyən musiqi alətində ifa olunur. Bu, mahnının instrumental ifası adlanır. Ramiz Mirişlinin «Dəlgələr» mahnısının məşhur tarzən, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Ramiz Quliyevin ifasında səslənməsi bu mahnının instrumental ifasıdır.

Azərbaycanın tanınmış ifaçıları Həbib Əliyev — kamançada, Vəqif Mustafazadə — pianoda, Ramiq — gitarda, Kamil Cəlilov və İlham Nəcəfov — nəfəli alətlərdə mahnılarımızın gözəl instrumental ifaçıları sayılırlar.

«Səgah» muğamı intonasionaları üstündə səslənən «Dəlgələr» mahnısı həzin və sakit xərəkətə, 3/4 xana ölçüsünə malikdir.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

DALĞALAR

Orta sürətlə

Musiqisi Ramiz Mirişlinindir. Tarzda ifa edir Ramiz Quliyev.

1

22

DİFERENSİAL TƏLİM

Mahnının iki üsulla yazılması haqqında fikir söyləyir, instrumental və vokal ifalarının oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirir. Melodiya və mətnin xarakteri arasında uyğunluğu aydınlaşdırır.

Dinlədiyi mahnının mətninə uyğun şəkil çəkir;
Dinlədiyi mahnıya əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Mahnı janrının poeziya ilə əlaqəsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrənmək

9-cu mövzu

NƏĞMƏLƏR

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Bəxtiyar Vahabzadənin.

I
Nə qədər gözəldir bizi bir anda,
Dalgadan-dalgaya atan nəğmələr.
Çarpışub, döyüşüb bozan şir kimi,
Bozən quzu kimi yatan nəğmələr.

Nəqarat:
Gözür yer üzünü, gözür bütəbütün,
Kilimin şöhrəti, şanıdır bu gün.
Yurdumu dünyaya tanıdır bu gün,
Özün o başına çatan nəğmələr.

II
Ümidlidir, dayəşəbr ürəyimizə,
Gəlir hər məqamda köməyimizə.
Çətina düşəndə aparır bizi,
Bizim əlimizdən tutan nəğmələr.
Nəqarat:

III
Gah sevinə, gah da ki, qəm sarır bizi,
Torpaqdan ayırub qoparır bizi.
Sürlü bir ələmə aparır bizi,
Kədərli sevinəcə qatan nəğmələr.
Nəqarat:

6/8 xanə ölçüsündə olan oynaq və şən xarakterli «Nəğmələr» mahnısı «Bəyati-Şiraz» muğamı üzərində bəstələnmişdir. Mahnı ötən əsrin 80-ci illərində yaranmışdır və bu günə kimi uğurla ifa olunur.

Suallar

1. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?
2. Bəstəkar Rəmiş Mirişlinin «Dalgalar» mahnısının melodiyasının xarakteri necədir?
3. «Dalgalar» mahnısı hansı muğam üzərində bəstələnib?
4. «Nəğmələr» mahnısının müəllifləri kimdir?

Tapşırıq: Melodiya notlarının vözlərinə uyğun ol çalmaqla
«Nəğmələr» mahnısındakı xanədaşlı ritmləri tut.

23

Belə nəticəyə gəlinir ki, dinlənən musiqi nümunələrinin melodiyları eynidir, lakin birincidə söz olmur və onun əvəzinə melodiyanı tar ifa edir. İkinci ifada isə mahnının melodiyası sözlərlə səsləndirilir. Deməli, mahnının olması üçün şeir, yəni poeziya da olmalıdır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı «Nəğmələr» mahnısı öyrədilir və şagirdlərə üzərində:

«Nəğmələr» — eynidir;
«Mahnılar» — fərqlidir
yazılmış iş vərəqləri verilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Dalgalar» mahnısının müəllifi kimdir?

- a) R.Quliyev ☐ b) R.Mirişli ☐ c) S.Rüstəmov ☐

2. Mətni olmayan mahnı necə adlanır?

- a) Romans ☐ b) Ballada ☐ c) Vokaliz ☐

10. AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZIYA

MƏQSƏD: 1. Aşiq musiqisinin saz alətində solo səslənməsi ilə bə-rabər, eyni zamanda aşiq poeziyası ilə əlaqəli olduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

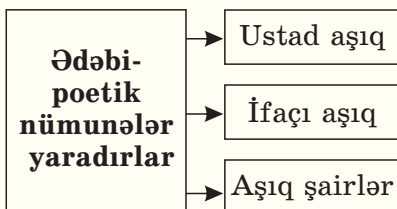
Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, mü-qayisə və müzakirə kimi iş üsulla-rından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Aşiq Pənahın «Unutma» şeiri sizin müşayiəti ilə şagirdlər tərəfindən oxunulur.

Tədqiqat sualı kimi «*Aşiq mahnılarının sözlərini kim yazır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üç kvadrat, içərisində aşağıdakı yazılar olan iş vərəqləri şagird-lərə paylanılır.

2

Müəllim aşıqlar, onların ya-ratdıqları musiqi və şeirlər haq-qında məlumatlar verir. Sözlə, sözsüz aşiq musiqisinin olduğu və onları yaradanların məhz aşıqlar olduğunu aydınlaşdırır.

10-cu mövzu

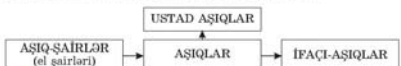
AŞIQ MUSIQISI VƏ POEZIYA

Aşiq sənəti Azərbaycan xalqının tökməz milli-mənəvi sərvətlərindən biridir. Bu incəsənət növü sərflərlə cəlalanıb təkmilləşən, zəngin anasaya məlikdir. Aşiq sənətinin qədim kökləri şifahi xalq ədəbiyyatına, xalq yaradıcılığına gedib çıxır. Onun əsas bəyatlardan, xalq məsəllərindən, xalq musiqisindən qaynaqlanır.

Dastan — aşiq poeziyasının ən mürəkkəb və bitkin janrıdır. Azərbay-can dastanlarının ilk böyük əhdiəsi «Dəli Qorqut»-dür. Bu və digər dastanlarda aşıqlar xalqı sevdiyi və məhəbbət bəslədiyi insanlardır. Onların qədimi yüngüldür, dili xeyrə açılır, insanlara sevinc bəxş edir, yol göstərir, açılıb məsləhət və təsəlli verir. Aşığın gəlişi ilə ələ-ələyə sülh və firavanlıq gəlir, küsənlər bərsiz, döyüşən tərəflər silahı yere qoyur. Aşiq sülh və bərsiz qərsədir.

Aşiq sənətinin ən böyük saz və söz bilicisi **ustad aşıqlardır**. Onlar folkloru, xalq yaradıcılığını mükəmməl bilir, həm geyir (divanı, gəraylı, qəşmə, tacis, mürəssə) yazır, həm də musiqi bəsləyir, eyni zamanda oxuyur və rəqs edirlər. Ustad aşıqlar xalq dastanlarının yaradıcılarıdır. Şeirliyi və fərdi yaradıcılığı olmasa da, yaxşı saz çalmaq və oxumaq qabiliyyəti olan aşıqlar **ifaçı aşıqlardır**. Aşiq yaradıcılığının poetik nümunə-lərini yaradanlar isə el şairləri, daha doğrusu, **aşiq şairlərdir**.

2

Mahnı oxuyaq

Aşiq Pənahın «Unutma» şeirini bir saz melodiyası üstündə oxuyaq.

UNUTMA

Aşiq Panah

Qərbət ələ səfər etəən, a dostum,
Bu yerlərdə güllü yazı unutma!
Xəzər sözü heç dığmaşın dilindən,
Dəli Kürü, xan Arazı unutma!

Unutma Muğanı, qədim Gəncəni,
Bakının göhrəti unatmı sən!
Görüb xoqlasan da bağı, gülşəni,
İlk ayaq açdığın düzü unutma!

Götür yol yoldaşı el nağməsinə,
Gözlə Qarabağın şikəstəsinə!
Bilibülün, Sövkətin, Xanın səsinə
Bir də mən Pənahın sizin unutma!

24

DİFERENSİAL TƏLİM

Ustad aşıqları, aşiq-şairləri və ifaçı aşıqları bir-birindən fərqləndirir, aşiq melodiya-larından parçaları ifa edir, məşhur aşıqlar haqqında şifahi təqdi-mat edir.

Aşiq havalarının ritminə uyğun ritmik müşayiət yaradır;
Tanıdığı aşıqların adlarını söyləyir.

Üç cür aşırıqların olduđu və onların da özlərinə məxsus yaradıcılıqla məşğul olduqları haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

10-cu mövzu

Musiqi dinləyək: Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından «Koroğlunun aşır mahnısı».

Mahnını yada salaq və oxuyaq

AZƏRBAYCAN

Not qazısı Səid Rüstəmovun, sözləri Səməd Vurğunundur.

I
Çox keçmişəm bu dağlardan,
Durnagözlü bulaqlardan..
Ayrılarımı könlü candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqərat:
Yaşa, yaşa, Azərbaycan,
Ay anam, Azərbaycan.

II
El bilir ki, sən monimən,
Yurdum, yuvam, məskənimən!
Anam, doğma Vətanımın!
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqərat:

III
Dağların başı qədrir,
Ağ orpayın bulubıldır,
Oğlun, qızın baxtıyandır,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqərat:

Suallar

1. Aşır sənəti haqqında nə bilirsən?
2. Kimlərə ustad aşırqlar deyilir?
3. Hansı aşırqlar işçi aşırqlar adlanır?
4. Kimlərə aşır qəir deyilir?
5. Məşhur Azərbaycan aşırqlarından kimləri tanıyırsan?

Tapşırıq: «Azərbaycan» mahnısının məzmununa uyğun şəkillər çək.

25

Belə nəticəyə gəlinir ki, aşır mahnıları aşır şeirlərinin əsasında yaradılır. Aşır şeirləri olmadan aşır mahnılarının yaranması qeyri-mümkündür. Belə mahnıları ustad aşırqlar yaradır və ifa edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Mövzuya uyğun «Azərbaycan» aşır mahnısı yada salınaraq bir daha ifa olunur. Bu mahnıda müəyyənləşdirilir ki, onun melodiyasını aşırqlar, sözlərini isə aşır təbiətli dahi Azərbaycan şairi Səməd Vurğun yazmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Səməd Vurğun həm də saz alətində gözəl ifa edirdi.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Koroğlu» operasını kim yazmışdır?

- a) S.Hacıbəyov ☐ b) Ü.Hacıbəyli ☐ c) A.Zeynallı ☐

2. İlk dəfə Koroğlu obrazını kim oxumuşdur?

- a) L.İmanov ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Bülbül ☐

11. MUĞAM VƏ POEZIYA

MƏQSƏD: 1. Muğam musiqisinin yalnız Şərq məxsusluğunu və əruz vəznində olan «Qəzəl»lərlə ifa olunduğunu izah edir. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

«Rast» muğamının «Bərdəşt» şöbəsi instrumental və vokal-instrumental ifadə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Muğamı ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya nümunəsindən istifadə edirlər?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 2 qrupa bölünür, I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirirlər, müəllim isə şagirdlərin doğru cavablarını lövhədə çəkilmiş Venn diaqramında qeyd edir. Sonra müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

— Muğam musiqisi olmasaydı, qəzəli necə oxumaq olardı?

— Qəzəl poeziya janrı hansı xalqlara məxsusdur?

Bundan sonra Niyazinin «Rast» simfonik muğamından «Bərdəşt» səsləndirilir və əvvəlki dinlənən «Bərdəşt»lərlə müqayisə olunur.

2

Müəllim şagirdlərə muğam və poeziyanın bir növü olan qəzəl haqqında sadə məlumat verir.

11-ci mövzu

MUĞAM VƏ POEZIYA

Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə iki qrupa bölünür: instrumental muğamlar, vokal-instrumental muğamlar. Bu muğamların oxşar və fərqli cəhətləri vardır.

INSTRUMENTAL MUĞAMLAR

OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

1. Şöbələrin adları eynidir.
2. Şöbələr eyni musiqi intonasiyalarından ibarətdir.
3. Musiqinin inkişafı eynidir.
4. İfa olunan muğamların adları eynidir.

VOKAL INSTRUMENTAL MUĞAMLAR

FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

1. Muğamı xanənda oxuyur, onu tar və kamança müşayiət edir.
2. Xanənda muğam şöbələrini oxuyarkən Azərbaycan klassik qəit nümunələrindən olan qəzəllərdən istifadə edir.
3. Böyük şöbələr arasında xanənda təmizlər oxuyur.
4. Kiçik şöbələr arasında rəqs xarakterində diringələr, rənglər çalınır.

Musiqi dinləyək

«Rast» muğamının «Bərdəşt» şöbəsinə əvvəlcə tarın (kamançanın), sonra isə xanənda və onu müşayiət edənlərin ifasında dinləyək.

Vokal-instrumental muğamların ifasında Şərq ölkələrində geniş yayılmış «Qəzəl» poetik janrından istifadə olunur.

Yeddi əsas Azərbaycan klassik instrumental muğamları bunlardır: «Rast», «Şür», «Segah», «Çahargah», «Bayatı-Şiraz», «Şüştər», «Hümayun». Bəhi bastoklar və musiqisizəş Üzeyir Hacıbəyli müxtəlif xarakterli muğamların dinləyicisi ağıladığı əhvali-rühiyyəni belə əsəciyələndirir:

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan muğamlarının adlarını sadalayır və xarakterləri haqqında fikir söyləyir, muğamları bir-birindən səslənməsinə görə fərqləndirir.

Muğam ifaçılarının adlarını sadalayır; Muğamı müşayiət edən üçlük haqqında fikir söyləyir.

Muğam və qəzəl poeziya nümunəsi arasındakı əlaqələr haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

11-ci mövzu

Notla oxuyaq: «Rast» muğamının «Bərdəşt» şöbəsinin bir parçası

Musiqi dintləyək: Niyazinin «Rast» simfonik muğamından «Bərdəşt» şöbəsi

«Bərdəşt» «Rast» muğamının giriş hissəsidir. Bu musiqi parçası tənənəli xarakterlidir. «Rast» simfonik muğamına görkəmli Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı Niyazi 1949-cu ildə yazmışdır.

Bundan başqa, Niyazi «Xosrov və Şirin» operasının (1942), «Çitra» baletinin (1961), «Zaqatala süitəsi» (1934), «Qaytağ» (1939), «Konsert valsi» simfonik əsərlərinin və s. müəllifidir.

Mahnı öyrənək

VƏTƏNİMSƏN

Musiqisi Ramiz Mirişlinin, sözləri Fikrət Qocanın.

I

Dag gülləri min rəng çalır xalı kimi,
Bənövşələr gözəllərin xalı kimi,
Nəğmələr də dodaqların balı kimi,
Şirinləyir dodaqları səhər-axşam.

Nəqarat:
Ana torpaq, ana diyar, sən mənimdən,
Ömrüm, günüm, ruhum, canım, Vətənimdən.

II

Göllərinin öz şəklini ceyran öpər,
Örək kimi dumanları dağlar örtər,
Dağların ağ saçından zaman ötür,
Abşeronun Xəzər üstə yanan bir şam.

Suallar

1. Instrumental və vokal-instrumental muğamların oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?
2. Qəzəl nədir?
3. Hansı klassik Azərbaycan muğamlarını tanıyırsan?
4. «Vətənimdən» mahnısının müəllifi kimdir?

Təpşiriq: Muğamlar haqqında şifahi təqdimat hazırla.

27

Belə nəticəyə gəlinir ki, muğam musiqisi olmasaydı, onda qəzəllər musiqisiz oxunardı. Ona görə də ifa tərzinə görə aşağıda göstərilən muğamlar mövcuddur:

- a) Vokal-instrumental muğamlar (qəzəllərdən istifadə olunur).
- b) Instrumental muğamlar (yalnız Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında səslənir).

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə bəstələdiyi və «Rast» muğamının intonasionalarına əsaslanan «Vətənimdən» mahnısını öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?

- a) Dörd ☐ b) Üç ☐ c) İki ☐

2. R.Mirişlinin «Vətənimdən» mahnısının xarakteri necədir?

- a) Şən ☐ b) Qəmli ☐ c) Təntənəli ☐

12. ZƏRBI-MUĞAM VƏ POEZIYA

MƏQSƏD: 1. Muğam janrında olduğu kimi «Zərbi-muğam»larda da musiqinin «Qəzəl»lərlə, yaxud aşiq şeirləri ilə ifa olunduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

«Arazbarı» zərbi-muğamı və Üzeyir Hacıbəylinin Avropa trio-su üçün yazdığı eyniadlı «Arazbarı» simfonik əsəri səsləndirilir. Tədqiqat sualı kimi **«Zərbi-muğam musiqisini hansı poeziya nümunəsi vasitəsilə ifa etmək mümkündür?»** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Venn diaqramı çəkilir. Hər iki musiqi nümunəsi səsləndikdən sonra onlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər şagirdlər tərəfindən qeyd olunur, müəllim isə doğru cavabları lövhədəki Venn diaqramında yerləşdirir. Bundan sonra sinfə suallarla müraciət olunur:

— Zərbi-muğamların ifasında hansı şeir nümunələrindən istifadə olunur?

— Zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, bu iki musiqidə səslənən şeirlərin vəziyyəti necə olardı?

2

Müəllim zərbi-muğamın klassik muğamlardan fərqi haqqında məlumat verir və onun ifasında şeirlərin rolunu aydınlaşdırır.

12-ci mövzu

ZƏRBI-MUĞAM VƏ POEZIYA

Klassik muğamlardan fərqli olaraq, zərbi-muğamlarda vokal improvizasiya bütün ifa müddətində ritmlə həyata keçirilir. Ona görə də bu muğamlara «Zərbi-muğam», yaxud «Ritmik-muğam» deyilir. Zərbi-muğamların öz müstəqil adları var. Bunlar aşağıdakılardır:

2

Seyid Şuşinski

ARAZBARI — Azərbaycan klassik muğamı «Şur»-un tərkib hissəsidir, 3/4 xana ölçüsünə malik, şən əhvali-ruhiliyyəli «Arazbarı» aramla və dolğun səslə ifa olunur. Onun məşhur ifaçılarından biri xananda Seyid Şuşinski olmuşdur.

«Arazbarı» sözü — *Araz* və *bar* sözlərinin birləşməsindən yaranıb. Yəni Araz çayı sahillərindəki torpaqların bəzili-borəkətli olması mənasındadır. «Arazbarı» Füzuli rayonu və ona qonşu olan Cənubi Azərbaycan mahalında yaranmışdır.

Adətən, bu zərbi-muğamın ifasında aşiq şeirlərindən istifadə olunur.

Dahi Azərbaycan bostokarı Üzeyir Hacıbəyli «Şur» muğamından qidalanan «Arazbarı» zərbi-muğamı əsasında simli alator orkestri üçün eyniadlı əsər yaratmışdır. Bostokar bu əsərdə «Arazbarı» zərbi-muğamının melodik xəttini olduğu kimi saxlamağa çalışmışdır. Üzeyir Hacıbəyli, eyni zamanda «Leyli və Məcnun» operasının beşinci pərdəsində «Arazbarı»dan istifadə edərək onu simfonik orkestr üçün işləmişdir.

28

DİFERENSİAL TƏLİM

Ritmik muğamların adlarını söyləyir;

«Arazbarı» zərbi-muğamının adının mənasını aydınlaşdırır;

Zərbi-muğamlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Zərbi-muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Zərbi-muğamın ritmini əl çalmaqla tutur.

Zərbi-muğamlarda istifadə olunan şeir nümunələrinin rolunun müəyyən edilməsilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

12-ci mövzu

Musiqi dinləyib: Üzeyir Hacıbəylinin «Arazbarı» zərbi-muğamından bir parça simli alətlər orkestrinin ifasında

Azərbaycan musiqi üçlüyü

Simli alətlər orkestri

Mahnı öyrənək

QIŞ MAHNISI

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

I
Hər tərəfə yağır qar.
Təz gəlin siz, uşaqlar.
Ağ geyinib meşə, dağ,
Qartopası oynayaq.

Nağarat:
Qış gəlibdir, qış gəlib,
Bu yerlərə xoş gəlib.
Neyləyəcək qar biza,
Dost olub bahar biza.

II
Gizlənilir türəclər,
Buz bağlayıb yamaclar.
Donub güllər, çiçəklər,
Şeir soyuq küləklər.

Firəngiz Əliyeva

BUNU DA BİLİN

Məşhur Azərbaycan zərbi-muğamı «Qarabağ şikəstəsi»-ndən dünya şöhrətli bəstəkar Fəxrəzadə Əliyevdə «İntizar» operasında istifadə etmişdir. Operanın libretto müəllifi professor Nərgiz Paşayevadır.

Nərgiz Paşayeva

Suallar

1. Muğam və zərbi-muğam arasındakı fərq nədir?
2. «Arazbarı» hansı janra aid musiqi nümunəsidir?
3. «Arazbarı» instrumental əsərini hansı bəstəkar işləmişdir?
4. «Qış mahnısı»nın müəllifi kimdir?

Tapşırıq: «Qış mahnısı»nın məzmununa uyğun şəkil çək.

29

Belə nəticəyə gəlinir ki, zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, onda istifadə olunan aşırıq şeir nümunələri yalnız şeir kimi oxunardı.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Yeni il bayramına həsr olunmuş Əfsər Cavanşirovun Tofiq Mütəllibovun sözlərinə bəstələdiyi «Qış mahnısı» əvvəlcə frazalarla, sonra isə musiqi cümlələri ilə öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Arazbarı» hansı muğam janrına aiddir?

- a) Muğam dəsgahı ☐ b) Zərbi-muğam ☐

2. «Arazbarı» zərbi-muğamını hansı bəstəkar simli alətlər orkestri üçün işləmişdir?

- a) F.Əmirov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

13. ROMANS VƏ QƏZƏL

MƏQSƏD: 1. Klassik Azərbaycan romans janrının yaradılmasında qəzəl janrının rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin Nizami Gəncəvinin «Sənsiz» qəzəlinə bəstələdiyi eyniadlı romans səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Azərbaycanda romans-qəzəl janrını kim yaratmışdır və o hansı dahi klassik şairimizin yaradıcılığından istifadə etmişdir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhəyə dahi şairimiz Nizami Gəncəvinin və dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin şəkilləri qoyulur.

Lövhədəki şəkillərin altında adlar yazılmadığından, müəllim şagirdlərə belə sual verir:

— Lövhədəki şəkillərdə kimlər təsvir olunublar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

2 Müəllim romans və Azərbaycanda bu janrın yaranması haqqında, eyni zamanda romans-qəzəl janrının yaranması ilə əlaqədar qısa məlumat verir. İlk romansın Azərbaycanda Asəf Zeynallı, ilk romans-qəzəl janrının isə Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yaradıldığı şagirdlərə çatdırılır.

13-cü mövzu

ROMANS VƏ QƏZƏL

Nizami Gəncəvi

Asaf Zeynalli

Balbal

Romans — səs və instrumental (çox zaman forte-pianoda) müşayiət üçün nəzərdə tutulmuş musiqi əsəridir. Azərbaycanda romans janrının ilk yaradıcısı bəstəkar Asaf Zeynalli olmuşdur.

Azərbaycanda romans janrının daha bir növü mövcuddur ki, buna da romans-qəzəl deyilir. Romans-qəzəl janrı 1940-cı illərdə Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında meydana gəlmişdir. Mütəfəkkir, şair, XII əsr klassik Azərbaycan poeziyasının dahisi Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq Üzeyir Hacıbəyli şairin iki qəzəli əsasında «Sənsiz» (1941) və «Sevgili canan» (1943) kimi vokal əsərlərini yaratdı. Bununla da romans-qəzəl janrının təməlini qoydu.

«Sənsiz» və «Sevgili canan» romans-qəzəlləri musiqi üslubu baxımından özünəməxsus orijinallığı, ahəngdar milli koloriti ilə fərqlənir. Üzeyir Hacıbəylinin hər iki romansa qəblərə sirayət edən ifadəli melodiyaya malikdir.

«Sənsiz» və «Sevgili canan» romanslarının ilk ifaçısı dünya şöhrətli müğənnisi Balbal olmuşdur.

«Sənsiz» romans-qəzəlinin ən güzəlfəaçılardan biri də dünya şöhrətli Azərbaycan müğənnisi, Xalq artisti Müslüm Maqomayev olmuş.

Musiqi dinləyək

SƏNSİZ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Nizami Gəncəvinindir.

«Nizami» filmindən fragment. Nizami rolunda SSRİ Xalq artisti Müslüm Maqomayev

30

DİFERENSİAL TƏLİM

Romans-qəzəl janrının yaranması haqqında fikrini bildirir;

Onun romans janrından fərqlini göstərir;

Romans-qəzəl janrında yazmış bəstəkarların adını söyləyir.

Məzmunu uyğun şəkillər çəkir;

Əl çalmaq və ayaq tappılısı ilə romansın ritmini tuturlar.

Üzeyir Hacıbəylinin «Sənsiz» və «Sevgili canan» romans-qəzəllərinin yaranmasında Nizaminin qəzəllərinin əhəmiyyəti ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

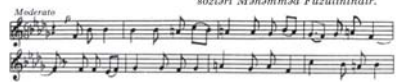
13-cü mövzu

XX əsrin müxtəlif illərində bu janrda görkəmli bəstəkarlarımızdan Tofiq Quliyev, Süleyman Ələsgərov, Cəhangir Cəhangirov, Ağabəzi Rzaev, Şəfiqə Axundova, Rəhim Mustafayev, Yusif Adıgözalov və digərləri də gözəl nümunələr yaratmışlar. Belə qəzal-romanalardan biri də Xalq artisti, bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin qəzəlinə yazdığı «Vətənimdir» romansdır. Bu romansı əvvəlcə dinləyək, sonra isə həmin qəzəldən bir parçanı notla oxuyaq.

Notla oxuyaq və musiqi dinləyək

VƏTƏNİMDİR

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Pənbeği-dəği-cünun içrə nihandır bədanım,
Diri olduqca libasım budur, olsam kəfanım.

Canı canan diləmiş, verməmək olmaz, ey dill!
Nə nizu eyləyim, ol nə sənin dir, nə mənim.

Edəməm tərki, Füzuli, səri-kuyun yarın,
Vətənimdir, vətənimdir, vətənimdir, vətənim.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

QALIBLƏR MAHNISI

Musiqisi Qənber Hüseynlinin, sözləri Ələkbər Ziyatayındır.

Suallar

1. Romans nədir?
2. Romans-qəzal nədir?
3. Üzeyir Hacıbəylinin yaratdığı hansı romans-qəzəlləri tanıyırsan?
4. «Vətənimdir» romans-qəzəlinin müəllifləri kimdir?

Tapşırıq: Romans janrı ilə romans-qəzal arasındakı oxşar və fərqli cəhətlər haqqında danış.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, əgər Nizaminin adı çəkilən qəzəlləri olmasaydı, onda Üzeyir Hacıbəylinin qeyd olunan romans-qəzəlləri də olmazdı.

MUSIQİ DİNLƏYƏK

3

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış «Vətənimdir» romans-qəzəli səsləndirilir, sonra notla bir parça ifa olunur.

Vətənpərvlik mövzusunda olan, Qənber Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə yazdığı «Qaliblər mahnısı» yada salınaraq bir daha ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Sənsiz» və «Sevgili canan» romans-qəzəlini yazan bəstəkarın adı nədir?

- a) A.Zeynalli ☐ b) M.Maqomayev ☐ c) Ü.Hacıbəyli ☐

2. «Vətənimdir» mahnısının sözlərini kim yazmışdır?

- a) Nizami ☐ b) Nəsimi ☐ c) Füzuli ☐

14. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

Bu dərstdə müəllim keçilmiş mövzularla əlaqədar Kiçik Summativ Qiymətləndirmə apara bilər.

MUSİQİ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

15. MUSİQİ VƏ XALQ RƏSSAMI TAHİR SALAHOVUN YARADICILIĞINDA «XƏZƏR» MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Böyük rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun «Sadko» operasından «Okean-göy dəniz» və «Dənizi fəth edənlər» sənədli filmindən bəstəkar Qara Qarayevin bu filmə yazdığı musiqisi təqdim olunur.

Tədqiqat sualı kimi «*Hansı Azərbaycan Xalq rəssamının yaratdığı əsərlərdə Xəzər mövzusu öz əksini tapmışdır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə təklif olunur ki, bu təsvirlərdən musiqiyə uyğun olanının adını söyləsinlər.

Bundan sonra şagirdlərə suallarla müraciət olunur:

— Nikolay Rimski-Korsakovun «Sadko» operasından dinlədiyiniz musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

— Dinlədiyiniz «Dənizi fəth edənlər» filminə bəstəkar Qara Qarayevin yazdığı musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

2 Müəllim musiqinin və təsviri incəsənət nümunələrinin məmun uyğunluğu, hər bir incəsənət əsərində müəyyən obrazın öz əksini tapdığı haqqında məlumat verir.

15-ci mövzu

MUSİQİ VƏ XALQ RƏSSAMI TAHİR SALAHOVUN YARADICILIĞINDA «XƏZƏR» MÖVZUSU

Musiqidə zəngin təbiət çalarları mövcuddur. Diqqətlə dinləsək, biz müxtəlif melodiyalarda göy gurultusunun, dəniz uğultusunun, su gəl-tusunun, xəzəl xışlтусunun və s. səsləri duyur bilirik. İnsan bu səsləri dinlə-yərkən təbiətin özger məkanlarını göz önündə cəmləndirir. Bir sıra rəs-samlar musiqidən aldığı təəssüratlarla gözəl təsviri incəsənət əsərləri yaradıblar. Bəzən bu hal əksinə olur. Gözəl incəsənət əsərlərindən musiqi yaranır.

Dahi İtalyan rəssamı Mikelandelo Buonarroti demişdir: «Yaxşı təsviri incəsənət — musiqidir, melodiyadır». Böyük rus bəstəkarı N.Rimski-Korsakovun «Sadko» operasından «Okean-göy dəniz» simfonik lövhəsini dinlədikdə, rəssam Nikas Safronovun «Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları» əsəri gözümlərimizin önünə gəlir. Hər iki əsərdə bəstəkar və rəssam dənizə eyni məhəbbətlə yanaşıblar.

Musiqini yada salmaq və dinləmək

N.RİMSKİ-KORSAKOVUN «SADKO» OPERASINDAN «OKEAN-GÖY DƏNİZ»

Nikas Safronov.
«Açıq-mavi rəngli dəniz dalgaları»

«Sadko» bədii filmindən
bir kadr

Deməli, musiqinin demək istədiyini təsviri incəsənət əsərləri də deyə bilər. Hətta musiqidə və rəsəmədə işlənilən tonallıq, kolorit, rəng-rənglik kimi ortaq terminlər də vardır.

Dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin «Dənizi fəth edənlər» adlı sənədli filminə yazdığı musiqidə də gərgin, dalgalı dəniz obrazı vardır.

Musiqi dinləmək

«Dənizi fəth edənlər» filmindən bir parça Musiqisi Qara Qarayevindir.

Bu musiqi əsərini dinləyəndə ucsuz-bucaqsız doğma Xəzərimizin həm coşqun, həm sakit anları göz önünə gəlir.

Tahir Salahov

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındakı əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusuna uyğun şəkil çəkir;

Yaradıcılığında dəniz mövzusuna müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tahir Salahov. «Təmirçilər»

«Yeni dəniz»

Azərbaycanın görkəmli Xalq rəssamı Tahir Salahovun yaradıcılığında da doğma Xəzər obrazı böyük sənətkarlıqla işlənib. «Təmirçilər» və «Yeni dəniz» əsərlərində rəssamın doğma Xəzərə olan səmimi məhəbbəti aydın əsərlir.

Hər iki sənətkar dəniz obrazı yaradıb. Həm Qara Qarayev, həm də Tahir Salahov. Hər ikisi müasir Xəzəri əbədiləşdirib – Qara Qarayev musiqidə, Tahir Salahov isə təsviri incəsənətdə.

Mahnı öyrənmək

GƏNCLİK MAHNISI

I
Dalğalı Xəzərdə biz saıldıq,
İlk qəhrəman bir şəhər.
Bu şəhərdən, bu yerdən,
Görməyib heç bəqar.

Nəqərat:
Bir vüqarla, iftixarla,
Durur şöhrət adası.
Buruqların dalğaları,
Qovğası var, qovğası.

Musiqisi Qara Qarayev,
sözləri Yevgeni Dolmatovskinindir.
Tərcümə edən Yusif Həsənbəydir.

II
Hər yandan gur dalğa, bax,
Hücum çəkir həm gecə, həm gündüz.
Qardaşlıq və dostluq,
Bata bilməz dəniz.

Nəqərat:

Suallar

1. Rəssam Tahir Salahovun «Xəzər dənizində» həsr olunmuş əsərləri hansılardır?

2. «Gənclik mahnısı»nın müəllifi kimdir?

3. «Gənclik mahnısı»ni dinləyərkən göz önündə hansı mənzərə canlanır?

Təpəşir: «Gənclik mahnısı»nın məzmununa uyğun şəkil çək.

35

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və dünya mədəniyyətində mövzu baxımından birbirinə oxşar musiqi və təsviri incəsənət əsərləri mövcuddur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Qara Qarayevin şair Yevgeni Dolmatovskinin sözlərinə bəstələdiyi «Gənclik mahnısı» öyrədilir. Xəzər dənizi ilə əlaqədar bir neçə təsvir şagirdlərə təqdim olunur və mahnıya uyğun gələn şəkilləri göstərmək tapşırılır.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Dənizi fəth edənlər» filminin musiqisini kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Q.Qarayev ☐

2. Q.Qarayevin «Gənclik mahnısı»nın xarakteri necədir?

- a) Vals ☐ b) Şux, oynaq ☐ c) Qəmli ☐

16. MUSIQİ VƏ XALQ RƏSSAMI TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVUN YARADICILIĞINDA MUSIQİLİ LÖVHƏLƏR

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Klarnet, zurna və nağara üçlüyünün ifasında «Tərəkəmə» Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*El şənliklərində istifadə olunan musiqi alətləri və ansambları haqqında hansı Azərbaycan rəssamı əsərlər yaratmışdır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün rəssam Toğrul Nərimanbəyovun «Buzovna kəndində bayram» və «Bakıda toy» əsərləri şagirdlərə nümayiş etdirilir. «Tərəkəmə» xalq rəqsi ilə nümayiş etdirilən əsərlər arasındakı uyğunluq araşdırılır. Lövhədə çəkilmiş Venn diaqramında əsərlərin oxşar və fərqli cəhətləri qeyd olunur.

16-cı mövzu

MUSIQİ VƏ XALQ RƏSSAMI TOĞRUL NƏRİMANBƏYOVUN YARADICILIĞINDA MUSIQİLİ LÖVHƏLƏR

Hər hansı musiqi alətini gördükdə və ya musiqi ilə əlaqədar bir təsviri sənət nümunəsinə tanışa etdikdə mütləq hansısa biza tanınan melodiya yadıma düşür. Musiqi ifaçılarının təsviri hələ qədim Misir və Hindistan abidələrində öz əksini tapmışdır. Həmin abidələr üzərində kifara, lütneya, qəboy, sitara və digər musiqi alətlərində çalınan oğlan və qızların şəkilləri təsvir olunur. Qədim Yunanıstanda məşhur müğənni Orfeyin bütün rəensləri fira musiqi aləti ilə birlikdə təsvir olunur.

Toğrul Nərimanbəyov «Buzovna kəndində bayram» «Bakıda toy»

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

TƏRƏKƏMƏ
(Azərbaycan xalq rəqsi)

«Tərəkəmə» qədim xalq rəqsidir. «Tərəkəmə», asasen, maddarlıqla məşğul olan və Azərbaycanın müxtəlif yerlərində məskunlaşan köçəri tərəkəmə tayfalarının rəqs nümunəsidir. «Tərəkəmə» Azərbaycan xalq

36

DİFERENSİAL TƏLİM

2 Qədim zamanlardan bu günümüzədək musiqi ilə təsviri incəsənət əsərlərinin vəhdəti izah edilir və ona uyğun incəsənət əsərləri nümayiş etdirilir.

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındakı əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusuna uyğun şəkil çəkir;
Yaradıcılığında dəniz mövzusuna müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin məzmununun rəssamlıq əsərlərində əks olunduğu haqda, musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

16-cı mövzu

rəqsi 6/8 xana ölçülü, şən xarakterlidir. Cəld tempo malik melodiyası var. «Tərəkmə» rəqsinin əvvəli-ruhiyyəsi Toğrul Nərimanbəyovun «Buzovna kəndində bayram» tablounun əvvəli-ruhiyyəsi ilə uyğun gəlir. Bu sərdə Bakının Buzovna kəndindəki adi həyatların biri təsvir olunur. Həyatda müxtəlif işlərlə məşğul olan insanlar bayramı qarşılayırlar. Rəsin mərkəzində klarnet, zurna, nağara üçlüyü təsvir olunur. Bu üçlüyün ifa etdiyi rəsin sədaları altında uşaqlar rəqs edirlər. «Buzovna kəndində bayram» tabloundakı təsvir üslubu şən xarakterli Azərbaycan rəqlərinin ritmi ilə sədəqir. Rəssamın «Bakıda toy», «Mahnı», «Oxuyan aşıq» tablolarına baxdıqda da şən, gümrah xarakterli musiqi nümunələrimiz yadda qalır.

BUNU DA BİLİN

Bir neçə musiqçinin birgə ifasına ansambl deyilir. Ansamblda ifaçıların sayı iki nəfərdən ibarət olarsa, duet, üç nəfərdən ibarət olarsa, trio, dörd nəfərdən ibarət olarsa, kvartet, beş nəfərdən ibarət olarsa, kvintet adlanır.

Mahnı öyrənək

MƏNİM BAĞIM

Musiqisi Qənbar Hüseynlinin, sözləri Gəray Fəzlinindir.

I
Gəlin, ay uşaqlar,
Gəlin bağuma.
Baxın hər gülümə,
Hər yarpağıma.

II
Burda mən neçə növ,
Ağac əkmişəm.
Hər ağacın dibinə,
Arx da çəkmişəm.

III
Mənə qonaq gəlsin,
Hər oğlan, hər qız.
Bağım bər verəcək,
Bu gələn payız.

Şən rəqs xarakterli, 6/8 xana ölçülü, cəld tempo malik «Mənim bağım» mahnısının çox sadə və tez yadda qalan melodiyası vardır.

Suallar

1. Toğrul Nərimanbəyovun hansı əsərlərində musiqi ansamblı öz əksini tapmışdır?
2. «Tərəkmə» rəqi haqqında nə deyə bilərsiniz?
3. Ansambl nədir?

Təpşiriq: «Mənim bağım» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çək.

37

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir musiqi əsərinin özünəməxsus məzmunu və xarakteri olduğundan rəssamlar bu xüsusiyyətləri öz rəsm əsərlərində göstərə bilirlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Qənbar Hüseynlinin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı, şən rəqs xarakterli, 6/8 xana ölçülü, cəld tempə malik «Mənim bağım» mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Tərəkmə» rəqsinin xarakteri necədir?

a) Cəld, oynaq ☐

b) Kədərli ☐

2. «Buzovna kəndində bayram» rəsm əsəri kimə məxsusdur?

a) T.Salahov ☐

b) T.Nərimanbəyov ☐

c) M.Abdullayev ☐

17. MUĞAM DƏSGAHLARI VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

MƏQSƏD: 1. Muğamla təsviri incəsənət arasında əlaqələri izah edir.

2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

«Rast» muğamından bir parça tarın, kamançanın və Zülfi Adıgözəlovun ifasında səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlənilən musiqi nümunələri arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün səslənmə müddətində Toğrul Nərimanbəyovun «Muğam» əsəri lövhədən asılır. Tədqiqatın gedişində «Bizim ölkə» mahnısı səsləndirilir və onun «Rast» muğamına əsaslandığı aydınlaşdırılır.

Bundan sonra şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz muğamda neçə musiqiçi iştirak edir?

— Rəssam Toğrul Nərimanbəyovun «Muğam» əsərində neçə musiqiçi görürsünüz?

2

Hər bir muğamın özünəməxsus məzmunu və insana emosional təsiri mövcuddur. Məhz bu xüsusiyyətlərdən istifadə edən rəssamlarımız muğamın məzmununu təsviri incəsənət nümunələrində çəkməyə başladılar.

17-ci mövzu

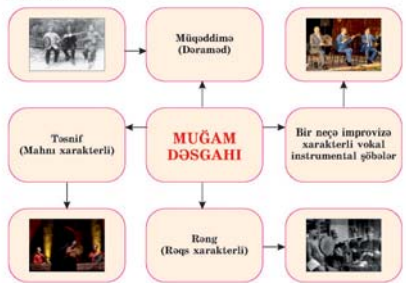
MUĞAM DƏSGAHLARI VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

Muğamlar iki cür olur: Muğam dəsgahları və zarbi-muğamlar.

Muğam dəsgahları MUĞAMLAR Zarbi-muğamlar

Dəsgah – bütün tərkib hissələri ilə birlikdə ifa olunan muğama deyilir. Çox zaman muğam dəsgahlarını çoxhissəli vokal-instrumental poemalar da adlandırırlar. Muğam dəsgahı aşağıdakı tərkib hissələrindən ibarət olur:

2

Vokal-instrumental muğam dəsgahları Azərbaycanda və İranda geniş yayılmış aruz vəzninə əsaslanan qızallar əsasında oxunur.

1

Musiqi dinləyək: «Rast» dəsgahından bir parça

Dinlənilən parçadan görünür ki, muğamı xanəndə oxuyur, lakin qavaldə ritim tutulmur və ifağını yalnız tar və kamança müşayiət edir.

38

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğamların növləri haqqında fikir söyləyir;
Muğam dəsgahlarını instrumental muğamlardan fərqləndirir.

Muğam mövzusunə uyğun təsviri sənət əsərlərinin adını söyləyir;
Toğrul Nərimanbəyovun «Muğam» əsərindəki ifaçıları çaldıqları musiqi alətlərinə görə fərqləndirir.

Rəssamlarımızın Azərbaycan muğamlarının məzmununa uyğun gələn təsviri incəsənət nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

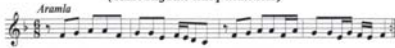
«Rast», yaxud digər muğam dəsgahlarını dinləyərkən göz önünə Xalq rəssamı Toğrul Narimanbəyovun yaratdığı «Muğam» tablosu gəlir. Həmin tabloda alında qaval olan xanəndənin tarın və kamançanın müşayiəti ilə klassik Azərbaycan muğamlarından birini ifa etməsi təsvir olunur.

Nolla birsəli oxuyaq

BİZİM ÖLKƏ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Toğrul Narimanbəyov.
«Muğam»

Bu xalq mahnısı «Rast» muğamına əsaslanıb.

«Rast» muğamı üstündə mahnı oxuyaq

BİP-BİPİN NƏĞMƏSİ

Musiqisi Fikrət Əmirovun,
sözləri Teymur Elçinindir.

Uçdu göylərə bizim peykimiz,
Söylədi yərə: yol gedirik biz.
Bip-bip, bip-bip,
Göylər mən rəngdir, (2)
Burda ulduzlar,
Gör nə qəşəngdir!

Günəşdən, Aydan salam var sizə,
Nəğmə deyirəm, uşaqlar, sizə,
Bip-bip, bip-bip,
Doridir göylər, (2)
Burda hər ulduz,
Mən nəğmə söylər.

Bildiyiniz kimi, muğamlar üstündə bir-birindən gözəl mahnılar bəstələnmişdir.

Fikrət Əmirovun 6/8 xana ölçüsündə, oynaq, şən rəqs xarakterli «Bip-bipin nəğməsi» də «Rast» muğamı üstündə yazılmışdır. Onun melodiyəsi mi-bemol major qəşməsində yazılmışdır. Mahnının bəndi zildə başlayır və nəqəratı tədricən aşağı (bəmə) enərək, birinci oktavaya mi-bemol səsinə bitir.

Suallar

1. Nəçə cür muğam var?
2. Muğam dəsgahı nədir?
3. Muğam dəsgahının tərkib hissələri nəçə adlanır?
4. «Bip-bipin nəğməsi»nin müəllifləri kimdir?

Təpəşiriq: «Bip-bipin nəğməsi»nin məzmununa uyğun şəkil çək.

39

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik Azərbaycan muğam dəsgahlarının məzmununa uyğun olan rəsm əsərlərinə Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında rast gəlmək mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə bəstələdiyi «Rast» muğamının üstündə yazılmış «Bip-bipin nəğməsi» öyrədilir. Uşaqlara çatdırılır ki, Azərbaycan muğamı məşhur xanəndə Alim Qasımovun ifasında kosmosa göndərilmişdir.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Rast» simfonik muğamı hansı bəstəkarə məxsusdur?

- a) S.Ələsgərov ☐ b) F.Əmirov ☐ c) Niyazi ☐

2. «Bip-bipin nəğməsi» hansı muğama əsaslanıb?

- a) «Şur» ☐ b) «Segah» ☐ c) «Rast» ☐

18. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ SÜLH MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Sülh mövzusunda yazılmış musiqi və təsviri incəsənət nümunələri arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Qara Qarayevin «Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı» səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «Qara Qarayevin «Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı»nın mövzusunə uyğun hansı rəssamların əsərlərini tanıyırsınız?» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə içərisində dinlənən mahnının xarakteri ilə əlaqədar üç müxtəlif cavab (şən, təntənəli, qəmli) yazılmış iş vərəqləri paylanılır. Şagirdlərə bu üç cavabdan doğrusunu təyin edib qarşısında «+» işarəsi qoymaq tapşırılır. Lövhəyə İspaniyanın məşhur rəssamı Pablo Pikassonun «Sülh göyərçini» rəsmi asılır.

Bundan sonra Cövdət Hacıyevin «Sülh uğrunda» simfonik poemasından bir parça səslənir.

Şagirdlərə suallar verilir:

— Dinlədiyiniz mahnı nəyə həsr olunub?

— «Sülh uğrunda» simfonik poemasından dinlədiyiniz parçanın xarakteri necədir?

— Mahnının bəndi, yoxsa nəqəratı zildən səslənir?

— Uşaqlar, göyərçin nəyin simvoludur?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

18-ci mövzu

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ SÜLH MÖVZUSU

1949-cu ildə Parisdə və Praga-da keçirilən Sülh Tərəfdarlarının I Ümumdünya konfransının emblemini məşhur İspan rəssamı Pablo Pikasso işləmişdi. Emblemdə dimdiyində zeytun budağı tutmuş ağ göyərçin təsvir edilmişdi. Əsərin adı «Sülh göyərçini» idi.

Pablo Pikasso

«Sülh göyərçini»

2

Kamil Nəcəfzadə.

«Ana və uşaq»

Sülh mövzusu Azərbaycan ədəbiyyatının, təsviri incəsənətinin və musiqisinin aparıcı mövzularındandır.

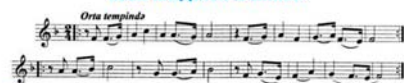
Rəssam Kamil Nəcəfzadənin «Ana və uşaq» əsərində öz uşağını qoruyan qəbli sülh arzulu ana obrazı təsvir edilmişdir. Adıqəlilən rəsm əsərinə tamamı etdikdə böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin «Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı» yada düşür.

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin marş tempində, təntənəli səslənən «Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı» ilə artırq tanışlığımız var. Bu mahnı «Rəst» muğamı üzərində yazılmışdır. Not yazısında «Repriza»-dan, yəni əvvəlki not yazısını təkrar etməmək üçün işlədilan işarədən istifadə edilmişdir.

Mahnını yada salmaq və notla oxuyaraq dirijorluq etmək

QARA QARAYEVİN «MƏKTƏBLİLƏRİN SÜLH HAQQINDA MAHNISI»

1

40

2

Sülh mövzusu bütün dövrlərdə incəsənət xadimlərini cəlb etmiş və onların sülhə həsr olunan əsərlər yaratdıqları haqqında uşaqlara məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Sülh mövzusunda təsviri incəsənət və musiqi əsərlərini sadalayır, onlardan nümunələr ifa edir.

Sülh mövzusunə aid şəkillər çəkir;
Dinlədiyi mahnıya uyğun əl çalır və marş hərəkətləri edir.

Pablo Pikassonun «Sülh göyərçini» əsəri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

18-ci mövzu

Mahnı dinləyək: Cüvdat Hacıyevin «Sülh uğrunda» simfonik poemasından bir parça

Azərbaycanın XX əsr görkəmli bəstəkarlarından olan Cüvdat Hacıyev 1917-ci ildə Səkidə anadan olub. P.I.Çaykovski adına konservatoriyada təhsil alıb, dünya şöhrətli bəstəkar D.Şostakoviçin sinfini bitirib.

Cüvdat Hacıyev «Sülh uğrunda» əsərində dövrünün mühüm problemlərinə toxunmuşdur. Əsəri dinlədikcə göz önünə xeyir və şər qüvvələrin mübarizəsi gəlir. Əsərin sonunda xeyir qələbə qalır.

Cüvdat Hacıyev, həmçinin müxtəlif səpkili simfoniya, oratoriya, ballada, sonata, xor üçün bir sıra dəyərli musiqi əsərlərinin müəllifidir. Bəstəkar, eyni zamanda pedaqoji fəaliyyətdə də məşğul olmuşdur. Ağın Əlizadə, Oqtay Kazımi, Oqtay Rəcəbov, Gülnaz Abdullazadə, Rəşid Nəsiboğlu və başqa bəstəkarların yetişməsinə onun böyük rolu vardır.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

ZƏFƏR BİZİMDİR

Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqindir.

Çəkli bu torpaqdan, ey xain düşməni,
Bu azad xalqımı yaxşı tanısan.
Göz dikmə sevinli, azad yurduma,
Yurdum arxalanır mərəduma.

Suallar

1. «Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı»nın müəllifləri kimdir?
2. P.Pikasso kimdir və onun hansı əsərini tanıyırsan?
3. C.Hacıyevin «Sülh uğrunda» simfonik poemasının əsas mövzusu nədir?

Tapşırıq: Göyərçinin sülh simvolu olmasını çəkdikən şəkildə əsaslandır.

41

Belə nəticəyə gəlinir ki, mahnılarda sülh mövzusu olduğu kimi rəssamlıq əsərlərində də bu mövzuya rast gəlinir və bunun ən yaxşı nümunəsi ispan rəssamı dünya şöhrətli Pablo Pikassonun «Sülh göyərçini» əsəridir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqisi bəstəkar Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqin olan «Zəfər bizimdir» mahnısı öyrədilir və şagirdlərə tapşırıq verilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Sülh göyərçini» rəsmi kim çəkib?

- a) T.Nərimanbəyov ☐ b) T.Salahov ☐ c) P.Pikasso ☐

2. «Sülh uğrunda» simfonik poemasını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev ☐ b) Q.Hüseynli ☐ c) C.Hacıyev ☐

19. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Dahi Azərbaycan şairi Nizaminin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslili (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Fikrət Əmirovun «Nizami» simfoniyasının I hissəsindən bir parça səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Nizaminin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində özünə yer tapmışdır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədən Azərbaycanın Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqovun 1948-ci ildə çəkdiyi «Nizaminin portreti» asılır. Müəllim bu simfoniya və ümumiyyətlə, simfoniya haqqında qısa və aydın məlumat verir, bu janrda yaradan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını qeyd edir, onların şəkillərini uşaqlara göstərir. Bundan sonra isə Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Nizami» operasından «Rənanın mahnısı» dinlənir.

Müəllim şagirdlərə suallarla müraciət edir:

— Bakı şəhərində Nizami Gəncəvinin adı ilə əlaqədar muzey və kinoteatrlar varmı?

— Dahi Üzeyir Hacıbəylinin Nizaminin qəzəllərindən istifadə edərək yazdığı romansların adı nədir?

2 Dahi şəxsiyyətlərin obrazı həmişə sənətkarların diqqətində olmuşdur. Məhz dahi Nizaminin də obrazı həm musiqiçilərimizin, həm də rəssamlarımızın yaratdıqları gözəl əsərlərdə öz əksini tapmışdır. Belə bəstəkarlardan biri Fikrət Əmirov, rəssamlardan biri isə Qəzənfər Xalıqovdur.

19-cu mövzu

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NİZAMİ GƏNCƏVİ OBRAZI

Qəzənfər Xalıqov

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin ilk təsvirini 1947-ci ildə dahi şairin anadan olmasının 800 illiyi münasibəti ilə Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqov çəkmişdir.

Böyük şairin Bakıda və Gəncədə ucalan möhtəşəm abidələrinin müəllifi Xalq rəssamı Fuad Əbdürrəhmanovdur.

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirov dahi Nizaminin obrazını simli alətlər orkestri üçün yazdığı «Nizami» simfoniyasında böyük sənətkarlıqla yarada bilməmişdir.

Fikrət Əmirov «Nizami» simfoniyasını Nizaminin snaden olmasının 800 illiyinə həsr etmişdir. 1947-ci ildə yazılmış bu əsər sonradan təkcə Azərbaycanda deyil, Rusiyada, Almaniya, Fransa, ABŞ-da ən görkəmli dirijorlar tərəfindən səsləndirilmişdir. Fikrət Əmirovun «Nizami» simfoniyasını dinlədikdə dahi Nizami Gəncəvinin portreti göz önündə canlanır.

Fikrət Əmirovun portreti

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirovun «Nizami» simfoniyasının I hissəsindən bir parça

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanda simfonik musiqinin, o cümlədən simfoniya janrının yaranması XX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarından Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Hacıyev, Soltan Hacıbəyov, Arif Məlikov, Xəyyam Mirzəzadə, Aqşin Əlizadə, Firəngiz Əlizadə və başqaları simfoniya janrının gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Dahi Nizaminin obrazı görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Əfrasiyab Bədəlbəylinin də yaradıcılığında özünə yer tapmışdır. Onun yaratdığı «Nizami» operası buna misal ola bilər. Operanın librettosunu da Əfrasiyab Bədəlbəyli özü yazmışdır.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Nizami Gəncəvinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və melodiylərini oxuyur;

Nizami obrazını yaradan rəssamlar və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

«Odlar yurdu» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;

Mahnının tempinə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Nizami obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

19-cu mövzu

Musiqi dinləyək: Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Nizami» operasından «Rənanın mahnısı»

Rəna Nizami Gəncəvinin həyat yoldaşı olmuş və böyük şairin yaradıcılığında onun obrazı əbədiləşmişdir. Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən musiqiyə çevrilmiş və artıq romans-qəzəl kimi yaxşı tanındığımız «Sənsiz», «Sevgili canan» əsərləri də elə Nizaminin həyat yoldaşına həsr olunmuşdur.

Mahnı öyrənək

ODLAR YURDU
Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Teymur Elçindir.

I
Qəlbinə ucaltmış göyə məşəltək,
Bakdır kökəstində döyünən ürək,
Gülür gözlərində böyük gələcək.

Nəqərat:
Əgəstən obalar, ellər bu səsi,
Bu gün bayram edirlər Odlar ölkəsi.

II
Dostluğun eşiqə ucalırq biz,
Gül ağır, hər verir diləklərimiz,
Bir vurur hər zaman ürəklərimiz.

Nəqərat:

III
Sevinclə ötləyir onun hər anı,
Dillərdə dolayır şöhrəti, şanı,
Zəfərlər ucaldır Azərbaycanı.

Nəqərat:

Suallar

1. İlk dəfə Nizami Gəncəvinin portretini kim işləmişdir?
2. Nizami Gəncəvinin Gəncədə və Bakıda qoyulmuş abidələrinin müəllifi kimdir?
3. «Nizami» simfoniyası hansı bəstəkar tərəfindən yazılmışdır?
4. «Odlar yurdu» mahnısının müəllifi kimdir?

Təpəşiriq: Odlar yurdu Azərbaycana həsr olunmuş incəsənət nümunələri haqqında danış.

43

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan mədəniyyətinin və incəsənətinin bir çox görkəmli nümayəndələri öz yaradıcılıqlarında Nizami Gəncəvi obrazına geniş yer vermişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3 Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə yazdığı «Odlar yurdu» mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Nizami» simfoniyasının müəllifi kimdir?

- a) Q. Qarayev ☐ b) Ü. Hacıbəyli ☐ c) F. Əmirov ☐

2. İlk dəfə Nizami obrazını hansı rəssam yaratmışdır?

- a) T. Salahov ☐ b) Ə. Əzimzadə ☐ c) Q. Xalıqov ☐

20. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazı arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasından «Leyli və İbn Salamin dueti»ndən bir parça notla oxunur və bəstəkar Cahanqir Cahanqirovun «Füzuli» kantatasından II hissə səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Məhəmməd Füzulinin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində öz əksini tapmışdır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün əvvəlcə «Leyli və Məcnun» operasından bir parça notla ifa olunur, sonra Xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın və xor, simfonik orkestrin ifasında «Füzuli» kantatasından II hissə dinlənilir. Lövhədə Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin «Füzulinin portreti» asılır. Bundan sonra şagirdlər müəllimin köməkliyi ilə dinlədikləri musiqinin melodiyasını notla oxuyurlar.

2 Müəllim böyük şair Məhəmməd Füzuli haqqında məlumat verir. Nizami kimi Füzulinin də obrazının Azərbaycan bəstəkarı Cahanqir Cahanqirovun yaradıcılığında, eyni zamanda Xalq rəssamı Sadiq Şərifzadənin və digərlərinin yaradıcılığında əks olunması haqqında məlumat verilir.

20-ci mövzu

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

Məhəmməd Füzuli

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığı çoxcəhətli və zəngindir. Təkcə ana dilində deyil, ərəb və fars dillərində də həmişəyaxar əsərlər müəllifi olan M. Füzuli klassik poeziyanın nadir sənət nümunələrini yaratmışdır. Onun «Leyli və Məcnun» poeması əsasında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə eyniadlı operasını yazmışdır. O bu muğam-opera ilə təkcə Azərbaycanda deyil, bütün müsəlman Şərqiində opera janrının əsasını qoymuşdur. Operanın libretto müəllifi də bəstəkarın özüdür.

2

BUNU DA BİLİN

- Böyük xor kollektivi qadın və kişilərdən ibarət xorlara deyilir. Çox zaman bu tip xorlara qarışıq xorlar deyirlər. Burada qadın səslər «soprano» və «alt», kişi səslər isə «tenor», «bariton» və «bas» adlanır.
- 3/8 xano ölçüsünə də 3/4 xano ölçüsü kimi dirijorluq edilir.

Notla oxuyaq

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASI «LEYLİ VƏ İBN SALAMIN DUETİ»NDƏN BİR PARÇA

1

«Leyli və Məcnun» operası səhnəmizdə

44

DİFERENSİAL TƏLİM

Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və onlardan melodiylar ifa edir;

Füzuli obrazını yaradan rəssamları və bəstəkarları tanıyır.

«Beşik nəğməsi» mahnısının məzmununa uyğun şəkil çəkir;
Mahnıya əl çalmaqla ritmik müşayiət yaradır.

Füzuli obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək: Cahangir Cahangirovun «Füzuli» kantatasının II hissəsindən bir parça

Məhəmməd Füzuli şəxsiyyəti və yaradıcılığı musiqidə və təsviri incəsənətdə çox sevilən və daima müərrəci olub.

Cahangir Cahangirovun Məhəmməd Füzulinin qəzəllərinə yazdığı «Füzuli» kantatasında dahi şairin möhtəşəm obrazı, onun təkrar olunmaz zəifin daxilə alını musiqinin təsiri imkanlarından ustahla istifadə edilərək qılınmışdır. Bu əsəri dinlədikdə böyük Füzulinin portreti göz önünə gəlir. Kantatanın əsasını şairin üç qəzəli təşkil edir.

Rəssam Sadiq Şərifzadə 1958-ci ildə işlədiyi «Məhəmməd Füzuli» təblosu ilə böyük şairin tarixin yaddaşına abadi həkk ediləcək portretini yaratmışdır.

20-ci mövzu

Sadiq Şərifzadə

Mahnı oxuyaq

BƏŞİK NƏĞMƏSİ

(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Laylay dedim, yatasan,
Qızılgülə batasan,
Gül yastığın içində,
Şirin yuxu tapasan.

II
Könümün bir gülünən,
O gülün bülbulünən,
Sınamın sümbülünən,
Sani, balam, sevirəm.

III
Laylay dedim hamıya,
Kərvan gedər enişə,
Yastığında gül bitsin,
Döşəyində bənövşə.

Elə mahnılar var ki, onları bütün analar öz balalarını üçün oxuyur. İnsan üçün ən müqəddəs olan anaların körpələrinə oxuduğu həzin arzularla dolu nəğmələr laylalardır. «Bəşik nəğməsi» də anaların yaddaşından süzülən laylaların əsasında bəstələnmişdir. Mahnı Azərbaycan klassik musiqisi «Səğəh» üstündədir. 2/4 xana ölçüsündə olan mahnı həzin səslə və aramla ifa olunur. Bu mahnı oxuyan hər kəsin gözü önündə öz anasının sevimli obrazı canlanır.

Suallar

1. Azərbaycanda, eləcə də Şərqdə ilk operanı kim yaratdı?
2. «Leyli və Məcnun» operası hansı şairin əsərinə əsaslanır?
3. Füzuli obrazını incəsənətdə ilk dəfə hansı rəssam yaratdı?

Təpşiriq: Anaların oxuduqları bəşik nəğmələri haqqında şifahi təqdimat hazırla.

45

Belə nəticəyə gəlinir ki, böyük şair Füzulinin obrazı Azərbaycan bəstəkarları və rəssamlarının əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI OXUYAQ

3
Azərbaycan xalq mahnısı «Bəşik nəğməsi» öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. M.Füzulinin obrazını hansı rəssam yaratdı?

- a) S.Şərifzadə ☐ b) M.Abdullayev ☐ c) Ə.Əzimzadə ☐

2. «Füzuli» kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli ☐ b) F.Əmirov ☐ c) C.Cahangirov ☐

21. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ANA OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Musiqidə və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunmuş ana obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Cahangir Cahangirovun məşhur «Əziz ana» mahnısını səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Ana obrazına hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrində rast gəlirik?*» — qoyula bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə məşhur italyan rəssamı Rafael Santinin «Florensiya madonnası», Azərbaycan Xalq rəssamlarından Mikayıl Abdullayevin «Sevinc», Toğrul Nərimanbəyovun «Ananın portreti», Böyükəğa Mirzəzadənin «Anamın portreti» əsərləri asılır. Müəllim suallarla şagirdlərə müraciət edir:

— Uşaqlar, yəqin, siz də öz ananızı sevirsiniz. Analara həsr olunmuş hansı əsərləri tanıyırsınız?

— Qarşıda analara həsr olunmuş hansı beynəlxalq bayram gəlir?

2 Müəllim «Ana» obrazının bəstəkar və rəssamlarımızın yaradıcılığında daima yer tapdığı, bəstəkarlardan Cahangir Cahangirovun, Səid Rüstəmovun və b., rəssamlardan Mikayıl Abdullayevin, Toğrul Nərimanbəyovun, Böyükəğa Mirzəzadənin yaradıcılığında tam dolğunluğu ilə əks olunduğu haqda məlumat verir.

21-ci mövzu

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ANA OBRAZI

Rafael Santi.
«Florensiya
madonnası»

Ana obrazı bütün dövrlərdə ədəbiyyatın, musiqinin və incəsənətin aparıcı mövzularından olub. İnsan «Ana Vatan» deyəndə Vətəni bütün varlığı ilə sevdini vurğulayıb, «Ana torpaq» deyəndə doğma yurtdun onun üçün necə müqəddəs olduğunu demək istəyib, «Ana dili» deyəndə dilinə hədsiz məhəbbətini etiraf edib. Deməli, sevginin meyarı anaya olan istəkdir. Qədim yazılı abidəmiş olan «Kitabi-Dədə Qorqud»-da da anaya — qadına yüksək məhəbbət və hörmət var. Dastanda ana obrazı Vətən rəmzi kimi ümumiləşdirilir, ana haqqı Tanrı haqqı kimi qiymətləndirilir. Məşhur rəssam Rafael Santinin də yaradıcılığında ana obrazına rast gəlinir. Bunu rəssamın «Florensiya madonnası» əsərinin təsvirində söyləmək olar. Ana haqqında yazılmış ən uğurlu mahnılardan biri də böyük bəstəkarımız Cahangir Cahangirovun kəlam Səfərinin sözlərinə bəstələdiyi «Əziz ana» mahnısidir. Bu mahnının ilk ifaçısı dünya şöhrətli müğənni, Xalq artisti Rəşid Behbudov olmuşdur.

Cahangir
Cahangirov

Musiqi dinləyək və notla oxuq

ƏZİZ ANA

Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri İslam Səfərinindir.

Dinlədiyiniz və notla oxuduğumuz «Əziz ana» mahnısı bəstəkarın mahnı yaradıcılığında xüsusi yeri olan mahnılardandır. Bu mahnını dinləyən hər bir insan öz anasını düşünür, onun qayğıkeş surətini gözəli önündə canlandırır.

46

DİFERENSİAL TƏLİM

«Ana» mövzusunda olan tanıdığı musiqi və incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat edir;

Bu mövzuda tanıdığı əsərləri müqayisə edir.

«Anam» mahnısına əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlərin son dörd ildə öyrəndikləri analara həsr olunmuş mahnılar yada salınır, onlar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

21-ci mövzu

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı, Xalq artisti Cəhəngir Cəhəngirov «Arazın o tayında» xor və simfonik orkestr üçün vokalsimfonik poemının, «Dostluq haqqında mahnı», «Fizulü» və «Nəsimi» kantatalarının, «Sabir», «Hüseyn Cavid — 59», «Böyük Qələbə» oratoriyalarının, «Azad», «Müğənninin taleyi» operalarının müəlifidir. Cəhəngir Cəhəngirov həm də «Yenilməz batalyon», «Dəli Kür» və s. bədii filmlərin bəstəkarıdır.

Görkəmli Azərbaycan rəssamı Mikayıl Abdullayevin «Sevinc» tablousunda təbiətin qaynada xoşbəxt ana və бала obrazı görürük. Bu əsər xeyli müddət C. Cəhəngirovun «Əziz ana» mahnısının oyatdığı sevinli ana obrazının rəsm təzahürüdür.

Xalq rəssamları Toğrul Nərimanbəyovun və Böyükəfə Mirzəzadənin də yaradıcılığında analara həsr olunmuş rəsm əsərləri vardır.

Mikayıl Abdullayev.
«Sevinc»

Mahnı öyrənmək

ANAM

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Qəşəm İsabəylinindir.

I

Anam təzə don geyib,
Hörüb saçını təzə,
Ay ata, bax anama.
Gör nə yaraşır bəzək?!
Nəqərat:

Al, bu da gözünucəğı,
Ay məhrəban, ay əziz!
Yoxsa sənə göz dəyər,
Nəyləyirik onda biz?!

II

Aralı dur, ay kişi,
Saçına əl vurma, gəl!
Qoy bir düm-oxşayın
Özüm hamıdan əvvəl.

Nəqərat:

«Anam» mahnısı rəqs xarakterli, oynaq, 6/8 xana ölçülüdür. Rəqs xarakterli mahnıları mahnı-rəqs adlandırılır. Bu mahnı analar bayramına əsl hədiyyə ola bilər.

Suallar

1. «Əziz ana» mahnısının müəllifi kimdir?
2. Cəhəngir Cəhəngirovun hansı əsərlərini tanıyırsan?
3. Ana mövzusunda rəsm əsərləri çəkmiş hansı Avropa və Azərbaycan rəssamlarını tanıyırsan?

Təpşiriq: Anana hədiyyə etmək üçün açığca hazırla.

47

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları analara həsr olunmuş mahnılar yazdıqları kimi, rəssamlar da bu mövzuda əsərlər yaratmışlar və burada portret janrı xüsusi yer tutur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Qəşəm İsabəylinin sözlərinə yazdığı «Anam» mahnısı öyrədilir. Mahnının ritminə uyğun rəqs hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Sevinc» tablosu hansı rəssama məxsusdur?

- a) M. Abdullayev ☐ b) T. Salahov ☐

2. «Əziz ana» mahnısını hansı bəstəkar yazmışdır?

- a) F. Əmirov ☐ b) A. Rzayeva ☐ c) C. Cəhəngirov ☐

22. MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NOVRUZ BAYRAMI

MƏQSƏD: 1. Milli bayramımız Novruza həsr olunmuş musiqi və təsviri incəsənət əsərləri arasındakı əlaqələri izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 «Uzundərə» Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Qızlar rəqs edir, oğlanlar isə əl çalırlar. Tədqiqat sualı kimi *«Novruz bayramına həsr olunmuş hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrini qeyd edə bilərsiniz? Bunlar arasındakı oxşarlıq nədən ibarətdir?»* — sualı verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim «Novruz» bayramı, Azərbaycanın müxtəlif zonalarında bu bayramın keçirilməsi ilə əlaqədar qısa məlumatlar verir və onlara uyğun şəkillər göstərir. Eyni zamanda bu bayram günlərində, adətən, «Novruzgülü», «On dörd», «Mirzəyi», «Novruzu», «Vağzalı» və s. kimi rəqslər səsləndirildiyi də qeyd olunur.

2 Azərbaycanın milli bayramı Novruz və bu bayramda səslənən musiqi nümunələri haqqında müəllim məlumat verir. Eyni zamanda hələ XX əsrdə bu bayramla əlaqədar çəkilmiş rəsm əsərləri, onların müəllifləri haqqında da məlumatlar verilir.

22-ci mövzu

MUSIQIDƏ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ NOVRUZ BAYRAMI

Qərlərin süğəcindən keçmiş adət-ənənələrimizi özümdə yaşadan Novruz insanları arasında birlik və mehribanlıq, qarşılıqlı mərhəmət və diqqət bayramıdır. Novruz başdan-başa ruh yüksəkliyi, torpağa, insanlara məhəbbət, ruzi-bərəkət bayramıdır.

Xalqın adətində görə Novruz süfrəsi nemətlərlə dolu olar, qız-gəlin təzə yaylıq bağlayar, pal-paltar geyinirlər. Evlərdə bayram hanası qurular, bayram xalçaları toxunur.

Novruz süfrəsinin hazırlanması axır çərşənbədən başlanar. Süfrəyə qoymaq üçün Novruz girməliyəti hazırlanar. Bayram xonçaları bəzənər, şəkərbura, paxlava, şəkərcüyü, noğul, nabet, pişide, badam, qoz, fındıq, tüt qurusu, boyanmış yumurta və s. ləzzət nemətlər yığılar. Xonçanın ətrafına ailə üzvlərinin sayı qədər şam düzülər və yandırılar. Axır çərşənbə gecəsi bəzən yeddiləvin gecəsi də adlanır. Ona görə ki, bu gecə süfrədə yeddi növ çarəz olmalıdır.

Azərbaycanda lap qədimdən Novruz bayramı arafəsində «Səyaxət», «Yel baba», «Qodu-qodu», «Kosa-kosa», «Qaravallı» və s. kimi milli xalq oyunları oynanırdı.

Azərbaycanın bir sıra bölgələrində Novruzda «Xanbəxşama» mərasimi keçirilir. Bir nəfər «Xan» seçilir. Başına tac qoyulur. Meydanın başında hündür taxt düzəldilir və Xan həmin taxtda oturur. Xana qulluq edilir, ona xonçalar gətirilir, «On dörd», «Mirzəyi», «Vağzalı», «Uzundərə», «Novruzu» və s. milli rəqslər oynanılır. Novruz bayramı təsviri incəsənətin sevilmə mövzularındandır. Özim Özimzadənin «Od üstündən tullanmaq», «Kosa-kosa», Arif Hüseynovun «Bahar» əsərləri bu mövzuda işlənmişdir.

Özüm Özimzadə. «Od üstündən tullanmaq»

Özüm Özimzadə. «Kosa-kosa»

Arif Hüseynov. «Bahar»

48

DİFERENSİAL TƏLİM

Novruz bayramında səslənən musiqi və onların məzmununa uyğun təsviri incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Novruz bayramında ifa edilən milli rəqslərin xarakteri haqqında fikir söyləyir.

Novruz bayramının rəmzlərini tanıyır;
Novruz personajlarının şəklini çəkir;
İfa olunan rəqslərin tempinə uyğun rəqsi hərəkətlər edir.

Novruz bayramı, bu bayram günlərində səslənən rəqslər və mahnılar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

22-ci mövzu

Notla oxuyaq və əl çalmaqla müşayiət edək

UZUNDÖRƏ
(Azərbaycan xalq rəqsi)

Moderato con moto

Mahnı oxuyaq

NOVRUZ GƏLDİ

I

Novruz gəldi bu gəcə,
Azərbaycan elinə,
Qucaq açdıq oduna,
Alovuna, yelina,
Biqdi şəkərburalar,
Yumurtalar boyandı.
Yer, göy, çəmən, çöl, dara,
Bütün aləm oyandı.

Naqarat:

Nənələr damə qoydu,
Yenə bayram ağıni,
Zəfəranla, kığıgısla,
Bəzədilər başını.

II

Kosayla Keçəl gəlib,
İstədi bayram payı,
Papaq atdıq evlərə,
Olduq Kosanın tayı.

Suallar

1. Novruz bayramı haqqında nə bilirən?
2. Novruz bayramında hansı rəqslər oynanılır?
3. Novruza aid hansı mahnıları bilirən?
4. Özim Özimzadənin Novruz bayramına həsr edilmiş rəsm əsərləri necə adlanır?

Təpşiriq: Novruz bayramında ifa edilən mərasim nəğmələrindən birinin əl çalmaqla ritmini tutub ifa et.

49

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz bayramı bir sıra Şərqi ölkələrində qeyd edilən və yazın gəlməsinə həsr olunan bir milli bayramdır. Bu bayram günlərində bütün xalq evlərində şirniyyat hazırlayır, səməni yetişdirir və bayramın məzmununa uyğun mahnılar oxuyur, rəqs edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Sevinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi «Novruz gəldi» mahnısı öyrədilir və onun ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Novruz» sözünün mənası nədir?

- a) Yeni gün ☐ b) Axşam ☐ c) Ötən gün ☐

2. «Od üstündən tullanmaq» rəsm əsəri hansı rəssama məxsusdur?

- a) Ə.Əzimzadə ☐ b) T.Salahov ☐ c) T.Nərimanbəyov ☐

23. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

Bu dərstdə müəllim I yarımil üçün keçilmiş mövzularla əlaqədar Böyük Summativ Qiymətləndirmə apara bilər.

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT, KİNO VƏ MUSIQI

24. TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ KARVAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Təsviri incəsənət əsərlərində karvan obrazına uyğun musiqi nümunələrini seçir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun «Karvan» simfonik lövhəsindən və böyük rus bəstəkarı Aleksandr Borodin «Orta Asiya» simfonik əsərinin hərəsindən bir parça səsləndirilir. Tədqiqat sualı kimi «*Təsviri incəsənətdə və musiqidə olan karvan obrazları arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər var?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Afrikada, Misirdə, Əlcəzirdə, Türkmənistandakı səhralar çəkilmiş şəkillər asılır.

Sonra müəllim şagirdlərə belə suallarla müraciət edir:

— Tamaşa etdiyiniz şəkillərlə dinlədiyiniz musiqi nümunələri arasında hansı oxşarlıq vardır?

— Şəkillərdə hansı oxşarlıqlar var?

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlər birinci sualda şəkildə və musiqidə ritm oxşarlığını, şəkillərdə isə qumlu səhraların və dəvələrin hərəkətləri arasında oxşarlığı müəyyənləşdirirlər.

2 Müəllim musiqi əsərlərini «görmək» mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də «əşitməyin» mümkün olması haqqında məlumat verir. Şagirdlərə aydın olur ki, hər bir şəkildəki müəyyən məzmun xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini tapmaq olar.

24-cü mövzu

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ KARVAN OBRAZI

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun «Karvan» simfonik lövhəsindən bir parça

Soltan Hacıbəyov

Bu əsəri dinlədikə insanın gözləri önündə ucsuz-bucaqsız səhra canlanır. İnsana əla gəlir ki, uzaqdan gələn dəvə karvanının addım səslərini eşidir. Karvan gəldikə yaxınlaşır və sələmmanın gücü artır. Karvan uzaqlaşdıqca sələmmanın da gücü azalır. Tədricən karvan səhrada gözəndən itir və musiqinin sələmması da sona yetir.

Karvanın hərəkətinin ritmini əl çalmaqla göstərək:

pp ffff ppp

Sxəmdən gördüyü kimi sələmna 2 piano dinamik sələmmandan 4 forte gücünə qədər artır. Karvan bizi tərk etdikdə sələmna tədricən 4 fortadan 3 pianoya qədər azalır və biz karvanı artıq «görmürük».

4 ölçülü xanədan ibarət olan bu ritm quruluşu görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Soltan Hacıbəyovun «Karvan» simfonik lövhəsində bütün əsər boyu müqəbilə edilir. Dinləyici əvvəldən axıra qədər bu ritmin təsiri altında olur.

1940-ci illərin ortasında bəstəkar Soltan Hacıbəyov Türkmənistan Dövlət Opera və Balet Teatrından «Kəminə və Qazi» adlı opera üçün sifariş alır. Bu operaya yazılan musiqi parçaları içində Orta Asiya səhralarını təsvir edən orkestr lövhəsi var idi. 1945-ci ildə Soltan Hacıbəyov onun əsasında «Karvan» simfonik lövhəsini yaradır. 1952-ci ildə onu yenidən işləyir. 1955-ci ildə əsərin son variantı Niyazinin dirijorluğu ilə lentə alınır.

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqidə «Karvan» obrazını yaratmış Azərbaycan və rus bəstəkarları haqqında fikir söyləyir.

Karvanın yaxınlaşmasını və uzaqlaşmasını dinamik nüanslarla göstərir.

Tanıdığı səhraların adlarını sadalayır;

Musiqiyə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Rəsm əsərlərində olan obrazı, məzmunu musiqi əsərlərində «əşitməyin» mümkünlüyü haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

24-cü mövzu

Rus musiqisində səhrada yol gedən dəvə karvanı mövzusunda ilk dəfə XIX əsrin əsrlərində tanınmış bəstəkar Aleksandr Borodin müraciət etmişdir.

O, «Orta Asiyada» adlı programlı simfonik əsərində Asiyanın səhralarında qızmar günəş altında aramla addımlayan dəvə karvanı obrazını musiqi vasitəsilə böyük sənəkarlıqla təsvir etmişdir.

Musiqi dinləyək və müqayisə edək
A.P.BORODİN «ORTA ASİYADA»
SIMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Mahnı öyrənək
ÜRƏK DOYMAZ BAKIDAN

Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri İsgəndər Coşğunundur.

I

Sularından dənə-dənə içəsən,
 Yollarından səhər-axşam keçəsən.
 Seyr edəsən onu gündüz, gecə sən,
 Göz döysə də, doymaz ürək Bakıdan.

Nəqarat:
 Dünya sənə heyran, cən Vətənim, cən,
 Sən nə bəxtəvarsən, Azərbaycan!
 Bakıək şən, bəxtiyar,
 Ömrü bəhər övladın var,
 Göz döysə də, doymaz ürək Bakıdan.

II

Bağlarında qara şanı, ağ şanı,
 Qızıl qumun mün bir pəfə darmıni.
 Günəş odda qovuranda aranı,
 Ələk olmas sərni külək Bakıdan.

Nəqarat:

Aleksandr Borodin

1

3

Suallar

1. «Karvan» simfonik təchəsinə kim yaradıb?

2. Rus bəstəkarlarından kim və nə vaxt «Karvan» mövzusunda müraciət etmişdir? Əsərin adını söyləyin.

3. Rus bəstəkarı Aleksandr Borodin haqqında nə bilirən?

4. «Ürək doymaz Bakıdan» mahnısının müəllifləri kimdir?

Təpşiriq: Səhrada hərəkət edən dəvə karvanının addım səslərini ol hərəkətləri ilə səsləndir.

53

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm əsərlərinin məzmununu, obrazını ona uyğun musiqi nümunələri vasitəsilə «əşitmək» mümkündür.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Şəfiqə Axundovanın şair İsgəndər Coşğunun sözlərinə bəstələdiyi «Ürək doymaz Bakıdan» mahnısı öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Karvan» simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) V. Adıgözəlov ☐ b) S. Hacıbəyov ☐ c) Q. Qarayev ☐

2. «Orta Asiya» simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) N. Rimski-Korsakov ☐ b) A. Borodin ☐ c) İ. S. Bax ☐

25. KİNODA VƏ MUSİQİDƏ QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Qəhrəmanlıq mövzusunda kino əsərlərindəki obrazların xarakterlərini ona uyğun musiqi xarakteri ilə müqayisə edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 «Koroğlu» operasından «Uvertüra» səslənir, «Qaçaq Nəbi» xalq mahnısı notla oxunur.

2 Tədqiqat sualı kimi «*El qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazları kinoda və musiqidə öz əksini necə tapmışdır?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün «Koroğlu» filmindən Koroğlunun təpə başında dayandığı kadr göstərilir və şagirdlərə sualla müraciət edilir: «Uşaqlar, bu təsviri görəndə siz hansı musiqini eşitmək istərdiniz?» Uşaqlar suala cavab verir.

Azərbaycan xalq qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazı daima incəsənət xadimlərinin nəzər-diqqətində olmuş, onlar haqqında mahnılar qoşulmuş, opera yazılmış və filmlər çəkilmişdir. Bu əsərlərə bütün xalqımız məmnuniyyətlə tamaşa edir və mahnıları da oxuyurlar.

Sonra müəllim suallar verir:

— Dinlədiyiniz musiqi nümunələri bir-birindən necə fərqlənirlər?

— Koroğlunun şəklindəki xarakter «Uvertüra»nın xarakterinə uyğun gəlirmi?

— «Qaçaq Nəbi» filmindəki obrazın xarakteri eyniadlı xalq mahnısının xarakterinə uyğundurmu?

Şagirdlər suallara cavab verir.

25-ci mövzu

KİNODA VƏ MUSİQİDƏ QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

Musiqi dinləyək

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «KOROĞLU» OPERASINDAN «UVERTÜRA»

«Koroğlu» filmindən fragment

Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasında xalq qəhrəmanı Koroğlunun xanlara və pəşalara qarşı mübarizəsi təsvir olunur. Həmişə Koroğlunun təsvirini görəndə «Koroğlu» operasından «Uvertüra» yada düşür. Bu uvertüra himnimiz kimi həmişə Azərbaycan xalqının bir qəhrəmanlığı simvolu olmuşdur. Xalqımızın ağır və şən günlərində bu əsər daima onu ruhlandırmaq və mübarizəyə səsləndirir.

«Uvertüra» fransız sözüdür. Mənası «açmaq» deməkdir. Əsərə çəkilmiş eyniadlı filməki qorxmaz və igit xalq qəhrəmanı Koroğlunun təsvirini görəndə qulaqlarımızda «Koroğlu» operasındakı «Uvertüra» səslənir.

Azərbaycan xalq musiqisində qəhrəmanlarımıza, onların döyüş yoluna, yadellilərə qarşı mübarizəsinə həsr olunmuş mahnılardan biri də elimizlə-öbümüzə məşhur olan «Qaçaq Nəbi» mahnısıdır.

Notla oxuyaq

«QAÇAQ NƏBİ»

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Orta tempo

54

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan bədii filmləri və musiqi əsərlərini müqayisə edir, onların oxşar və fərqli cəhətlərini sadalayır;

Bu mövzuya uyğun mahnıların melodiyalarını yada salaraq oxuyur.

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan mahnılara ritmik müşayiət yaradır.

Koroğlunun obrazı və «Koroğlu» operasının «Uvertüra»sı, Qaçaq Nəbinin obrazı və eyniadlı mahnının xarakterləri arasında olan uyğunluqla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

25-ci mövzu

XIX əsrin sonlarında Azərbaycan torpaqlarında çar çarşalarının hakimiyyətinə, xalqın hesabına varlanarlara qarşı silahlı kəndli dəstələri yaranırdı. Belə dəstələrdən birinə xalq qəhrmanı Qaçaq Nəbi başçılıq edirdi. Onun həyat yoldaşı, adı nəğmələrdə əbədləşmiş qorxmaz Həcər də Qaçaq Nəbi ilə çiyin-çiyinə vuruşurdu. 1985-ci ildə «Azərbaycanfilm» kinostudiyasında çəkilən «Qaçaq Nəbi» filmi el qəhrmanın gücətindən bəhs edir.

BUNU DA BİLİN
«Qaçaq Nəbi» filminin digər adı «Atları yəhərləyin»dir.

XX əsrdə də Azərbaycan xalqı general Həzi Aslanov, Mehdi Hüseynzadə kimi qəhrmanlar yetişdirmişdir.

Mahnı öyrənmək

ÖLMƏZ SƏRKƏRDƏ
Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Cavad Cavadlınındır.

Solo: Düşmənin gözündə qoydun kamını,
Qırdın, parçaladın istəhkamını,
Döyüşə səfərbər etdin hamını.

Xor: Nəslimiz adını daşıyır, Həzi,
Ölməmiş, həmişə yaşayır Həzi.

Solo: Səvdin hər ağsarı övladın kimi,
Qorudun adını öz adın kimi,
Vətənin gül əldi muradın kimi.

Xor: Nəslimiz adını daşıyır, Həzi,
Ölməmiş, həmişə yaşayır Həzi.

Suallar

1. Uvertüra sözünün mənası nədir?
2. Dindləyib «Uvertüra»nın müəllifi kimdir və bu əsər hansı operaya aiddir?
3. «Ölməz sərkərdə» mahnısının müəllifləri kimdir?

Təpşiriq: «Azərbaycanın milli qəhrmanları ədəbiyyatda, təsviri incəsənətdə və musiqidə» mövzusunda təqdimat hazırla.

55

Belə nəticəyə gəlinir ki, Koroğlunun filmdəki obrazına tamaşa etdikdə Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından «Uvertüra»sının musiqisi yada düşür. Eyni hal Qaçaq Nəbinin obrazı və «Qaçaq Nəbi» xalq mahnısı arasında baş verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun, şair Cavad Cavadlının sözlərinə yazdığı «Ölməz sərkərdə» mahnısı öyrədilir, tonallığı təyin edilərək qamma kimi oxunulur.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və kino obrazları ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Qaçaq Nəbi» xalq mahnısının xarakteri necədir?

- a) Qəmli ☐ b) Təntənəli ☐ c) Oynaq ☐

2. «Ölməz sərkərdə» mahnısı kimə həsr olunub?

- a) Həzi Aslanov ☐ b) M.Hüseynzadə ☐ c) M.İbrahimov ☐

26. TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSİQİDƏ DON KİXOT OBRAZI

MƏQSƏD: 1. «Don Kixot» rəsm əsəri və «Don Kixot» qravürləri adlı musiqi silsiləsində xarakter, obraz uyğunluğu haqqında fikir söyləyir.

2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin «Don Kixot» filminə bəstələdiyi musiqidən «Səyahət» və «Aldonsa» adlanan hissələr səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «Pablo Pikassonun «Don Kixot» qravürü ilə Qara Qarayevin «Don Kixot» qravürləri arasında hansı əlaqə vardır?» — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Pablo Pikassonun «Don Kixot» rəsm əsəri asılır. Şagirdlərə sual verilir:

— Rəsmdəki Don Kixotla musiqidəki Don Kixot arasında xarakter oxşarlığı varmı?

2

Müəllim «Don Kixot» obrazının bütün dünya xalqları, o cümlədən xalqımız tərəfindən sevildiyini və Qara Qarayevin bu obrazla əlaqədar həm kino musiqisi, həm də eyniadlı simfonik qravürlər yaratdığı haqqında məlumat verir.

26-cı mövzu

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSİQİDƏ DON KİXOT OBRAZI

Pablo Pikasso.
«Don Kixot»

Məşhur ispan rəssamı Pablo Pikasso Sevantesin «Don Kixot» romanının qəhrəmanını Don Kixotun obrazını özünün qravürə üsulu ilə işlədiyi eyniadlı əsərində təsvir etmişdir. Romanda yazdığı parodiya və satira üslubundan istifadə etməklə İspaniyanın feodal qayda-qanunlarını tənqid edir.

BUNU DA BİLİN

Qravürə — bərk material üstündə rəlyefləşdirmə və ya basılma üsulu ilə çəkilmiş şəklə deyilir. Azərbaycanın məşhur rəssamlarından Məral Rəhmanzadə «Ximalıq», Elbəy Rzaquliyev «İçərişəhər» adlı rəsm əsərlərini məhz qravürə üsulu ilə yaratmışlar.

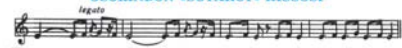
Kinorejissor Kozintsev «Don Kixot» romanının nəqr olumasının 350 illiyi münasibəti ilə eyniadlı film çəkmişdir. Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev bu filmin musiqisini bəstələmişdir.

Qara Qarayev sonradan «Don Kixot» filminə yazdığı musiqi əsərində «Don Kixot» simfonik qravürlərini yaratmışdır. Beləliklə, Qara Qarayev «qravürə» terminini musiqiyə bir janr kimi gətirmişdir. Bəstəkarın bu məşhur əsəri dünyada çox sevilir. P. Pikassonun «Don Kixot» qravürlərinə tamaşa edərkən Qara Qarayevin eyniadlı simfonik qravürləri yada düşür.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

QARA QARAYEVİN «DON KİXOT QRAVÜRLƏRİ» ƏSƏRİNDƏN «SƏYAHƏT» HİSSƏSİ

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsmdəki «Don Kixot»la musiqidəki «Don Kixot» arasındakı oxşar cəhətləri araşdırır;

Musiqidə və təsviri incəsənətdə qravür anlayışı ilə əlaqədar şifahi təqdimat edir.

«Səyahət» qravürünə əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır;

«Don Kixot» və «Dəyirman» obrazları haqqında şəkillər çəkir.

Qravür janrının rəssamlıq və musiqi incəsənətində olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

26-cı mövzu

Musiqi dinləyək: Qara Qarayevin «Don Kixot qravürləri» əsərindən «Aldonsa» hissəsi

Bu musiqidə zərflilik, məhəbbət hisləri Aldonsanın obrazında öz əksini tapır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqisi Niyazinin, sözləri Süleyman Rüstəminindir.

I

Əzəb ağ gündədir mənim Vətənim,
Günlər keçir bayram kimi, el güllür.
Rəngdən-rəngə girir çölüm, çəmənim,
Aşğın sazında güllür, tel güllür.

Nəqarət:
Güllər bağlar, uca dağlar,
Əzəb gözəldir bu şən çağlar.

II

Tütək calır, deyir dağda çobanlar:
«Bizi azad edən dahi sağ olsun.
Eğildim artıq ahlara, fağanlara,
Dostlar gülün, yadlar saralıb-solsun».

Nəqarət:

«Bayatı-Şiraz» muğamına əsaslanan, 6/8 xana ölçülü, şən-oynaq xarakterli «Vətən haqqında mahnı» orta tempdə səslənir.

Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış bu mahnıda doğma yurtdan təbii sanki rəssam fırçası ilə işlənilib. Bu mahnının nümunəsində musiqinin, şeirin və təsviri incəsənətin gözəl vahdətini hiss olunur.

Suallar

1. «Don Kixot» romanının müəllifi kimdir?
2. «Don Kixot» bədii filminin musiqisini kim yazmışdır?
3. «Don Kixot» simfonik qravürləri hansı bəstəkarın əsəridir?
4. «Vətən haqqında mahnı»nın müəllifləri kimdir?

Tapşırıq: Qara Qarayevin təqdim etdiyi əsərləri ilə əlaqədar şifahi təqdimat hazırla.

57

Belə nəticəyə gəlinir ki, müxtəlif incəsənət növlərində oxşar terminlər işlədilir. Pablo Pikassonun «Don Kixot» və Qara Qarayevin «Don Kixot» əsərlərində «qravür» termininin işlədilməsi ilə bərabər, xarakter oxşarlıqları da mövcuddur.

3 MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar-dirijor Niyazinin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə bəstələdiyi «Vətən haqqında mahnı» öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. Musiqidə simfonik qravürləri kim yaradıb?

- a) A.Məlikov ☐ b) Q.Qarayev ☐ c) F.Əmirov ☐

2. Niyazinin «Vətən haqqında mahnı»sı hansı muğama əsaslanıb?

- a) «Şur» ☐ b) «Bayatı-Şiraz» ☐ c) «Segah» ☐

27. TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

MƏQSƏD: 1. Təbiət mənzərələri çəkilmiş təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini təyin edir.

2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Fikrət Əmirovun «Şur» simfonik muğamından bir hissə və «Şur» muğamının «Simayi-şəms» rəngi səsləndirilir, Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələri nümayiş etdirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələrinə tamaşa etdikdə siz hansı musiqini yada salırsınız?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üzərində cədvəl olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır və doğru cavab qarşısında «+» işarəsi qoymaq tapşırılır.

Şagirdlər cədvəldəki sualları cavablandırdıqdan sonra müəllim lövhədə çəkilən cədvəldə doğru cavabları qeyd edir, şagirdlər isə öz cavabları ilə düzgün cavabları müqayisə edirlər.

2

Müəllim dünya şöhrətli Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin portretini və onun «Bahar nəğməsi», «Yaz motivi» rəsmlərini lövhədən asır. S. Bəhlulzadə haqqında qısa məlumat verir.

27-ci mövzu

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

Nikolay Rimski-Korsakov deyirdi: «Gözəl rəsm əsərini mən mütləq eşidirəm və yaxşı musiqini görürəm». Doğrudan da, Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin təbiət təsvirlərinin hər birinin sanki öz musiqisi var.

Səttar Bəhlulzadə. «Bahar nəğməsi»

«Yaz motivi»

2

Səttar Bəhlulzadə

Böyük Azərbaycan rəssamı Səttar Bəhlulzadə Azərbaycanın ecazkar təbiətinin gözoxşayan, bəzən çoxumuza adi görünən güşələrini heyretəlməz ifadə vasitələri ilə çəkir. Səttar Bəhlulzadənin Vətən torpağına vurğunluğu rəssama bu yurdun gözəlliyini duymaq və onu rənglərin dili ilə əbədiyyətə qovuşdurmaq imkanı verir. Rəssamın «Kəpəzin göz yaşları», «Dağ yolu», «Xəzər gösəli», «Güllüstan», «Oyanma», «Bahar nəğməsi», «Yaz motivi» və s. bu kimi əsərləri həzrin bir nəğmə kimi qəlblərə axır. Elə buna görə də Səttar Bəhlulzadəni «Azərbaycan təbiətinin mahir müğənnisi» adlandırırlar.

Musiqi dinləyək: Fikrət Əmirovun «Şur» simfonik muğamından bir parça

1

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovun «Şur» simfonik muğamında isə bəstəkar əsrarəngiz təbiət mənzərəsini musiqi dili ilə təsvir edir. Bəstəkarın «Kürd-ovşarı» simfonik muğamının da təsvir imkanları ebdüqə böyükdür.

58

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsm və musiqi nümunələrinin xaraktercə uyğunluğunu ayırd edir;

«Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında musiqili lövhələr» mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayır.

Təbiət mənzərəsinə uyğun şəkil çəkir;
Musiqiyə uyğun ritmik müşayiət yaradır.

Hər bir rəsm əsərinin xarakterinə uyğun musiqi nümunələrinin olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

27-ci mövzu

Nolla oxuyaq

«ŞUR» MUĞAMININ «SİMAYI-ŞƏMS» RƏNGİ

Allegro Moderato

«Şur muğamı»nın «Simayi-şəms» rəngi tantənəli xarakterli olub, 2/4 ölçülüdür. Sol minor tonallığında olan bu melodiya tar, kamança və daf ilə müşayiət edilir.

BUNU DA BİLİN

Rəng — muğam şübhələri arasında xanəndəyə istirahət etmək üçün işlənən rəqsvari musiqi parçasıdır.

Mahnı öyrənmək

BƏNÖVŞƏ

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun, sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

Yaxda acırsan,
Ətir saçırsan.
Yerin — bağ, meşə,
Gözlə bənövşə.

Nəqrat:
Zorif ətrinə var,
Sənini, bənövşə.
Sevir uşaqlar,
Səni hamıqsa.

Suallar

1. N. Rimski-Korsakov təsviri incəsənət və musiqi haqqında nə demişdir?
2. Səttar Bəhlulzadə haqqında nə bilirən?
3. Fikrət Əmirovun hansı simfonik muğamlarını tanıyırsan?
4. «Bənövşə» mahnısının müəllifləri kimdir?

Tapşırıq: Fikrət Əmirovun tanıdığın əsərləri haqqında şifahi təqdimat hazırla.

59

Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqini «görmək» mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də «eşitmək» mümkündür.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı təbiətə həsr olunmuş «Bənövşə» mahnısı öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Şur» simfonik muğamını kim yazmışdır?

- a) Q. Qarayev ☐ b) M. Mirzəyev ☐ c) F. Əmirov ☐

2. «Bahar nəğməsi» rəsmini kim yaratmışdır?

- a) S. Bəhlulzadə ☐ b) T. Salahov ☐ c) Ə. Əzimzadə ☐

28. TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSİQİDƏ NEFT DAŞLARI OBRAZI

MƏQSƏD: 1. «Neft daşları»nın obrazı ilə rəsm əsərlərində tanış olur və ona uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini göstərir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın «Neftçi Qurban» (sözləri Hüseyn Arifindir) mahnısı dinlənir.

Azərbaycan rəssamlarından Tahir Salahovun «Xəzərdə səhər» və Toğrul Nərimanbəyovun «Xəzər» kimi «Neft daşları»na həsr olunmuş əsərləri lövhədən asılır. Tədqiqat sualı kimi *«Tahir Salahovun «Xəzərdə səhər» və Toğrul Nərimanbəyovun «Xəzər» rəsm əsərlərinin məzmununa uyğun daha hansı mahnıları bilirsiniz?»* — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri təqdim olunur. Cədvəldə təsviri incəsənət nümunələrinin adının qarşısına uyğun bildikləri mahnıların adlarını yazmaq tapşırılır.

2 Müəllim dünya şöhrətli rəssam Tahir Salahovun «Təmirçilər», Toğrul Nərimanbəyovun «Xəzər» əsərləri haqqında qısa məlumat verir.

28-ci mövzu

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSİQİDƏ NEFT DAŞLARI OBRAZI

Neft Daşları dünyada dəniz üzərində qurulan ilk şəhər və neft platformasıdır. Polad estakadalar üzərində ucalan bu qəribə şəhər dəniz səthindən bir neçə metr hündürlükdədir. Dənizdə salınmış bu məscidəli şəhər bütün dünyada məşhurdur. Bu şəhərdə yaşayan qəhrəman neftçilərin əməyi sayəsində əldə edilən qara qızıl Azərbaycan neft sənayesinin inkişafında böyük rol oynayır. Məhz bu səbəbdən Neft Daşları Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında sevilən bir obrazla çevrilmişdir. Tahir Salahovun «Təmirçilər», Toğrul Nərimanbəyovun «Xəzər» əsərləri bu mövzuya həsr edilmişdir. «Təmirçilər» əsərində neft buruqlarını təmir etməyə yollanan təmirçilər, «Xəzər» əsərində isə Xəzərin şəhə qalxan dalgalarına sına gərən Neft Daşları təsvir olunmuşdur. Hər iki rəssam Xəzəri və onun qoynunda çalışanları böyük sənətkarlıqla yaratmışdır. Quru ilə heç bir əlaqəsi olmayan Neft Daşlarında yaşamq və işləmək kimi çətin və məsuliyyətli bir işin öhdəsindən layiqincə gələn qəhrəman neftçi obrazları və şəhə qalxan Xəzər hər zaman təsviri incəsənət ilə yanaşı, musiqinin də diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan bəstəkarları bu mövzuda gözəl əsərlər yaratmışlar.

Musiqi dinləyək

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hüseyn Arifindir.

Kamil Nəcəfzadə. «Neft daşlarında»

Neftçi Qurbana həsr olunmuş bu mahnı dahi müğənni Bülbulün, Rəşid Behbudovun, Gülağa Məmmədovun, Anadolli Qəniyevin və digərlərinin ifasında səslənmişdir. Rəssam Tahir Salahovun Neft daşlarını təsviri olan «Xəzərdə səhər», Toğrul Nərimanbəyovun «Xəzər», Kamil Nəcəfzadənin «Neft daşlarında» əsərlərinə baxdıqda neftçi Qurbanın və onun kimi bir çox qəhrəman dənizçinin obrazı göz önünə gəlir və sanki Ağabacı Rzayevanın «Neftçi Qurban» mahnısı səslənir.

60

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəman Xəzər neftçiləri haqqında şifahi təqdimat hazırlayır;

Neft daşları mövzusunda olan musiqi nümunələrindən parçalar ifa edir.

Neft daşları mövzusunda şəkil çəkir;
«Dostluq» mahnısına əl hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Neft daşları və onunla əlaqədar incəsənət əsərləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

28-ci mövzu

TOFIQ QULİYEVİN «DOSTLUQ» MAHNISINDAN BİR PARÇA

DOSTLUQ

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Ənvər Əlibəylinindir.

I
Dörd dost, dörd ürək,
dörd yoldaşq biz,
Birdir arzumuz, istəklərimiz.
Hər gün auları tən yara-yara,
Birgə gedirik biz buruqlara.

Nəqarat:
Ayrılmaz dostlarıq biz,
Tükənməyir qüvvəmiz.
Qarşımızda bağ ayır,
Mavi dalgalı dəniz.

II
Günəş nur səpər yollarımıza,
Dostluq güc verir qollarımıza.
Dostluq solmayan baharımızdır,
Hər vaxt sədaqət şüarımızdır.

III
O kəs ki, dünyada çox bəxtiyardır,
Sədiq, ayrılmaz dostları vardır.
Dərdi, sevincləri birgə bölürlər,
Birgə qəm çəkib, birgə gülürlər.

Tofiq Quliyevin «Dostluq» mahnısı keçən əsrin 60-cı illərində çəkilmiş «Bəxtiyar» filminə yazılmışdır. Filmdə şanlı Xəzər neftçilərinin obrazı öz əksini tapmışdır.

Suallar

1. Neft Daşları niyə möcüzələr şəhəri adlandırılır?
2. Hansı rəsmlər Neft Daşları mövzusunda əsərlər yaratmışlar?
3. «Bəxtiyar» filminin musiqisini kimə məxsusdur?

Təpəşir: Azərbaycan neftçilərinə həsr olunmuş tamdığın musiqi və rəsm əsərləri ilə əlaqədar şifahi təqdimat hazırla.

61

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycanın incisi olan Neft daşları haqqında təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun gələn çoxlu musiqi nümunələrini göstərmək olar.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Dəniz neftçilərinə həsr olunmuş Tofiq Quliyevin şair Ənvər Əlibəylinin sözlərinə yazdığı «Dostluq» mahnısı öyrədilir, həm də onun melodiyasından bir parça notla ifa edilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Neftçi Qurban» mahnısını kim yazmışdır?

a) A.Rzayeva ☐

b) C.Cahangirov ☐

c) O.Rəcəbov ☐

2. «Bəxtiyar» filminin musiqisini kim yazıb?

a) T.Quliyev ☐

b) Q.Qarayev ☐

c) A.Zeynallı ☐

29. TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Ulu öndər Heydər Əliyevin təsviri incəsənətdəki obrazına uyğun musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Oqtay Rəcəbovun «Heydər» oratoriyasının II hissəsi dinlənilir (sözləri Rafael Hüseynovundur).

2 Tədqiqat sualı kimi «*Heydər Əliyevə həsr olunmuş rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərindən hansıları tanıyırsınız?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim əvvəlcə Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında məlumat verir, eyni zamanda lövhədən asılmış Nikas Safronovun «Heydər», Tahir Salahovun «Heydər» portretlərini, Rafael Abbasovun «Düşüncə» əsərini və heykəltəraş Ömər Eldarovun «Heydər» heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Sonra şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri paylanılır və tapşırılır ki, oratoriyanın yaranmasında iştirak edənləri təyin edib qarşısında «+» işarəsi qoyunsunlar.

29-cu mövzu

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

Ömər Eldarov Ümummilli lider
Heydər Əliyevin başını itələyərkən

Nikas Safronov.
Heydər Əliyevin portreti

Hayətdə elə insanlar var ki, onlar bütün ömürlərini xalqın xoşbəxtliyi uğrunda mübarizəyə həsr edirlər. Azərbaycan xalqı belə insanların xətremini həmişə öziz tutur və onları incəsənət əsərlərində, ədəbiyyatda və musiqidə əbdləşdirir. Bəla şəxsiyyətlərdən biri də Ulu öndər Heydər Əlirza oğlu Əliyevdir. Heydər Əliyev uzun müddət Azərbaycana rəhbərlik etmiş, xalqın rifahı və respublikada iqtisadiyyatın, mədəniyyətin, elmin, təhsilin və s. sahələrin inkişafı uğrunda var gücünü sərf etmişdir. Ümummilli liderin obrazı bir çox təsviri incəsənət nümunələrində öz əksini tapmışdır. Böyük rus rəssamı Nikas Safronovun «Heydər», Tahir Salahovun «Heydər», Rafael Abbasovun «Düşüncə» portretləri və s. məhz Ulu öndərə həsr olunmuşdur.

Azərbaycanın Xalq rəssamı, heykəltəraş Ömər Eldarovun Bakıdakı «Heydər» heykəli və Naxçıvandakı «Heydər» büstü Ulu öndərə həsr olunan gözəl heykəltəraşlıq nümunələri hesab oluna bilər.

Musiqi dinləyək və notla oxuq

«HEYDƏR» ORATORİYASININ II HİSSƏSİ

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Rafael Hüseynovundur.

62

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar musiqi nümunələrini sadalayır və şifahi təqdimat edir;

Bu musiqi nümunələrindən melodiya-ları notla və sözləri ilə oxuyur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan mahnıları yada salır;
«Ulu torpaq» mahnısına ritmik müşayiət yaradır.

Respublikamızın məşhur rəssam, heykəltəraş və bəstəkarlarının yaradıcılığındakı Heydər Əliyev obrazı ilə əlaqədar əsərlər haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

29-cu mövzu

Altı hissədən ibarət olan bu oratoriya Ulu öndər Heydər Əliyevə həsr edilmişdir. Oratoriyada Heydər Əliyevin parlaq şəxsiyyəti musiqi və poeziyanın vəhdətində açılır.
Oratoriyayı dinlədikdə Ulu öndərin özü ilə yanaşı, onun rəssamlar tərəfindən işlənmiş portretləri göz önünə gəlir, rəhbərin nurlu, zəkali və aydın siması, hamıya örnək ola biləcək mənalı ömür yolu yada düşür.

BUNU DA BİLİN

Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında yazılmış ilk monumental simfonik əsər Xalq artisti Arif Məlikovun «VIII simfoniya»sıdır.

Mahnı öyrənək

ULU TORPAQ

I
Günəşimiz saralıbdı,
Göylərimiz qaralıbdı,
Quraşağı sarı alıbdı,
Dərd bürtüyüb solı, sağı
Tanrı, qurtar bu sınağı!

Nəğmə:

Qalx, qalx, ulu torpaq,
Qalx, qalx, ulu bayraq,
Qalx, qalx, sən, ey mərd xalq!
Yer titrəsin məhviorindən!

Əzəmətlə səslənən «Ulu torpaq» mahnısı sol minor qəsməsindədir. Xəna ölçüsü 4/4-dür. Mahnı «Bayatı-Şiraz» mığamı üzərində yazılıb. Ulu torpaq — bizim doğma Azərbaycan torpağıdır. Torpağı ulu olan onun dahi şəxsiyyətləri və onların zəkasıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev doğma yurdun öyünə biləcəyi bir övlad, bir şəxsiyyətdir.

Suallar

1. Hansı rus rəssamı Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin portretini işləmişdir?
2. Hansı Azərbaycan rəssamları əsərlərində Heydər Əliyev obrazı yaratmışlar?
3. «Heydər» oratoriyasının müəllifləri kimdir?
4. «Ulu torpaq» mahnısının müəllifləri kimdir?

Tapşırıq: Azərbaycan xalqının Ümummillə lideri Heydər Əliyev haqqında bildiklərini danış.

63

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm, heykəltəraşlıq əsərlərində əks olunan Heydər Əliyev obrazına uyğun, bəstəkarlarımızın da müxtəlif janrlı əsərləri mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Eldar Mansurovun şair Nahid Hacızadənin sözlərinə yazdığı «Ulu torpaq» mahnısından əvvəlcə bir parça notla ifa edilir, sonra isə sözləri ilə oxumaq öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «Heydər» oratoriyasının sözləri kimə məxsusdur?

- a) N.Hacızadəyə ☐ b) F.Qocaya ☐ c) R.Hüseynova ☐

2. «Ulu torpaq» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) E.Mansurov ☐ b) O.Kazımi ☐ c) O.Rəcəbov ☐

30. TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Rəssamlarımızın Hindistan mövzusunda çəkdiqləri rəsmlərə uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Soltan Hacıbəyovun əvvəlcə «Hind lövhələri» musiqi əsəri kvartetin, sonradan isə «Hindistan lövhələri» simfonik orkestrin ifasında səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Soltan Hacıbəyovun «Hind lövhələri» musiqi əsəri Hindistan həyatını necə əks etdirir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinfə dinlənən musiqi əsərinin fərqli və oxşar cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri paylanılır.

Şagirdlər düzgün cavab qarşısında «+» işarəsi qoymalıdır. Bu sxem lövhədə də olduğundan müəllim şagirdlərin doğru cavablarını sxemdə qeyd edir və şagirdlər öz cavablarını yoxlayırlar.

Müəllim lövhədən Toğrul Nərimanbəyovun «Hind lövhələri», Mikayıl Abdullayevin «Hind lövhələri» silsilə əsərlərini və heykəltəraş Ağasəlim Quliyevin «Rabindranat Taqor» heykəlinin təsvirini asır, Azərbaycan-Hindistan mədəni əlaqələrindən, onların musiqidə və təsviri incəsənətdə təzahüründən danışır.

30-cu mövzu

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ VƏ MUSIQIDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

Toğrul Nərimanbəyov. «Hind lövhələri» Ağasəlim Quliyev. «Rabindranat Taqor» Mikayıl Abdullayev. «Hind gözəli»

2 Azərbaycan—Hindistan mədəni əlaqələri bu ölkənin ədəbiyyatında, təsviri incəsənətində və musiqisində tarazlıdır. Görkəmli Azərbaycan rəssamı Mikayıl Abdullayevin «Hindistanla ikinci görüş» adlı silsilə əsərləri onun Hindistan səfərindən sonra yaranıb. Rəssam həm də Hind xalqının böyük qızı «İndira Qandinin portreti» əsərinin müəllifidir. Mikayıl Abdullayev Hindistan mövzusunda işlədiyi silsilə əsərlərə görə 1970-ci ildə «Cavahirlal Nehru» adına beynəlxalq mükafata layiq görülmüştür. Azərbaycan Toğrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov, Elbəy Rzaquliyev kimi məşhur fırça ustaları da hind mövzusunda dəyərli əsərlər yaratmışlar. Heykəltəraş Ağasəlim Quliyev «Rabindranat Taqor» əsərində hind şair-dramaturqu Rabindranat Taqorun keşməkeşli həyatını təsvir etmişdir.

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun «Hind lövhələri» musiqi silsiləsindən bir parça

1 Bəstəkar Soltan Hacıbəyov simli kvartet üçün «Hind lövhələri» silsilə musiqi əsərində Hindistanda olduğu zaman eşitdiyi xalq musiqisindən məharətlə bəhrələnməmişdir. Bəstəkarın «Hind mövzusunda süita» adlı əsəri 1964-cü ildə yazılıb, 1972-ci ildə isə bu süitadan istifadə etməklə S. Hacıbəyov «Hind lövhələri» adlı simfonik əsərini yaratmışdır.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Hindistan mövzusunda rəsm, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərini sadalayır;

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyur.

Hindistan mövzusunda şəkil çəkir; «May» mahnısının tempinə və ritminə uyğun əl çalır.

«Hind lövhələri» rəsm silsiləsi ilə «Hind lövhələri» musiqi silsiləsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

30-cu mövzu

MAY

Musiqisi Rəşid Şəfəqin,
sözləri Rüşət Əhmədşadənindir.

Moderato

I
Ağdı-daşdı çay,
Açdı gül-çiçək,
Gəldi gözəl may,
Sevindi ürək.

Solo: Günlər şən keçir,

Coğur arzular.

Xor: Gətirdin bizə

Solmayan bahar.

II

Dağlar donunu

Atlazdan geyir,

Har tərəf, har yan,

Sənə «Gəl», — deyir.

Solo: Güllər baxışlar

Yaz günəşindən.

Xor: Güldü, sevindi

Anamız, Vətəni!

Fa majör qənnəsində, «Rəst» muğamı üstündə səslənən bu

mahnının xanə ölçüsü 6/8-dir. Yəni hər bir xanədə 6 səkkizlik not olur.

Mahnı solo və xorun dialoqu kimi ifa olunur. Mahnı çox tələsmədən,

orta tempdə oxumaq lazımdır.

Suallar

1. Hansı Azərbaycan rəssamları öz yaradıcılıqlarında Hindis-
tana bağlı əsərlər yaratmışlar?

2. Azərbaycanın hansı bəstəkarı hind mövzusunda müraciət et-
mişdir?

3. «May» mahnısının müəllifləri kimdir?

Təpşiriq: Baharın gəlişinə həsr olunmuş digər mahnılardan

parçalar ifa et.

65

Belə nəticəyə gəlinir ki, Mi-
kayıl Abdullayevin «Hind lövhə-
ləri» və Toğrul Nərimanbəyovun
«Hind lövhələri» rəsm silsiləsi
əsərləri ilə Soltan Hacıbəyovun
«Hind lövhələri» musiqi əsəri xa-
raktercə bir-birinə uyğundur.

MAHNI OXUYAQ

3 Bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair
Rüşət Əhmədşadəninin sözlərinə
yazdığı «May» mahnısı öyrədi-
lir.

Musiqi nümunələrinin müəl-
lifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq
müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdi-
mat şəklində.

2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında «+» işarəsi qoyun)

1. «May» mahnısının müəllifi kimdir?

a) Rəşid Şəfəq ☐

b) Oqtay Rəcəbov ☐

c) Ağabacı Rzaieva ☐

2. İndira Qandinin portretini kim işləyib?

a) Tahir Salahov ☐

b) Mikayıl Abdullayev ☐

c) Elbəy Rzaquliyev ☐

31 və 32-ci dərslərdə sinif konsertinə hazırlıqla bərabər, məktəb rəhbər-
liyi tərəfindən Böyük Summativ Qiymətləndirmə də aparıla bilər.

DİNLƏNİLMƏK ÜÇÜN NƏZƏRDƏ TUTULAN MUSİQİ REPERTUARI

1-ci mövzu

ŞUŞANIN DAĞLARI (Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Şu-şa - nın dağ - la - rı ba - şı du - man - lı,
qır - mı - zı qof - ta - lı, ya - şıl tu - man - lı.
dər-din - dən öl - mə-yə çox - dur gü - man - lı.
dər-din - dən öl - mə-yə çox-dur gü - man - lı.
Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,
ö - lə - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - nış - ma - san - da, ba - rı gül.
Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,
ö - lə - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - nış - ma - san - da, ba - rı gül.

2-ci mövzu

VOKALİZ («Neft Şahzadəsi» cizgi filmindən)

Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

Moderato

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Süleyman Ələsgərovundur.

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Feliks Mendelsonundur.

ZAMANIN BAYRAQDARI

Musiqisi Qara Qarayevin,
Sözləri Səməd Vurğunundur.

5-ci mövzu

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «KOROĞLU» OPERASINDAN «QIZLAR XORU»

6-cı mövzu

«QIZ QALASI» BALETİNDƏN «ADAJİO» VƏ «VALS»

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

Tempo di valse

cresc.

7-ci mövzu

ƏSGƏRİN ARIYASI

Moderato

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Na - lən - dən - dir ney ki - mi a -
- va - rə - yi eş - qim bü - lənd, na - rə - rə - kin
qıl - ma - zam ney tək kö - sil - sən bən - dü - bənd
bən - dü - bənd.

8-ci mövzu

TƏKRAR

9-cu mövzu

DALĞALAR

Orta sürətlə

Musiqisi Ramiz Mirişlinindir.

10-cu mövzu

«KOROĞLU» OPERASINDAN AŞIQ MAHNISI

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Allegretto

E-şit-sin bəy-
lər pa-şa-lar!
E-şit-sin bəy-
lər a-ğa-lar!
E-şit-sin xan-
E-şit-sin bəy- lər a-ğa-lar! E-şit-sin a- rif a-ta-lar
E-şit-sin şa - nın qır - a - tın E-şit-sin şa - nın qır - a - tın

11-ci mövzu

«RAST» SİMFONİK MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Musiqisi Niyazinindir.

Maestoso e espressivo

p, *f*, *p*, *rit.*, *a tempo*, *f*, *p*, *tr.*

«RAST» MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Ad libitum

f, *mf*

«ARAZBARI» ZƏRBİ-MUĞAMINDAN BİR PARÇA

«ARAZBARI»

(simli alətlər orkestri üçün)

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

13-cü mövzu

SƏNSİZ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Nizami Gəncəvinindir.

Allegro moderato

Piano

VƏTƏNİMDİR

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Moderato

Pən-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dır bə- də- nim,
di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.
Pən-be-yi- da- ği- cü-nun iç- rə ni- han- dır bə- də- nim,
di- ri ol- duq- ca li- ba- sım bu- dur, öl- səm kə- fə- nim.
Ca- nı ca- nan di- lə- miş, ver- mə- mək ol- maz, ey dil!
Nə ni- za ey- lə- yə- lim, ol nə sə- nin- dir, nə mə- nim.

14-cü mövzu

TƏKRAR

«DƏNİZİ FƏTH EDƏNLƏR» FİLMİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Qara Qarayevindir.

«SADKO» OPERASINDAN «OKEAN-GÖY DƏNİZ»

Musiqisi N.Rimski-Korsakovundur.

Musical score for 'Sadko' opera, Largo tempo. The score is in 3/4 time and features piano, violin, and woodwind parts. The tempo is Largo, with a tempo marking of $\text{♩} = 44$ ($\text{♩} = 132$). The piano part is marked 'pp' and the violin part is marked 'f'. The woodwind parts are marked 'Fl.' and 'Clar.'. The tempo is Largo.

1. Largo $\text{♩} = 44$ ($\text{♩} = 132$)

Piano pp

Viol.

Fl.

Clar.

cresc.

f *dimin.*

2. pp

sempre legato assai

16-cı mövzu

TƏRƏKƏMƏ

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegretto

17-ci mövzu

MAYE RAST

18-ci mövzu

«SÜLH UĞRUNDA» SİMFONİK POEMADAN
BİR PARÇA

Musiqisi Cövdət Hacıyevindir.

19-cu mövzu

«NİZAMİ» SİMFONİYASINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

«NİZAMİ» OPERASINDAN «RƏNANIN MAHNISI»DAN BİR PARÇA

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

lin hə - və - si öm - rü - mü son a - nə ye - tir -
di, Hic - ran qə - mi - nin xən - cə - ri - ni
qa - nə ye - tir - di.

20-ci mövzu

«FÜZULİ» KANTATASININ II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.*

Moderato

Mə-ni can - dan u-san - dır - dı cə - fa - dan
yar u-san-maz mı? u - san - maz - mı?

21-ci mövzu

MƏNİM ANAM

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri İslam Səfərlinindir.*

Andante

1. Gö - zü - mün nu - ru ca - nim a -
-na, Bö - yüt - dün sən mə - ni
ya - na - ya - na. // - na.

22-ci mövzu

NOVRUZU (Azərbaycan xalq rəqsi)

Tələsmədən

23-cü mövzu

TƏKRAR

24-cü mövzu

«KARVAN» SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

«ORTA ASİYADA» SİMFONİK ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Allegretto con moto.

Musiqisi Aleksandr Borodinindir.

25-ci mövzu

«KOROĞLU» OPERASINDAN UVERTÜRA

Moderato

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

26-cı mövzu

«DON KİXOT» QRAVÜRÜNDƏN «SƏYAHƏT»

Allegro moderato

Musiqisi Qara Qarayevindir.

«DON KİXOT» QRAVÜRÜNDƏN «ALDONSA»

Andante

Musiqisi Qara Qarayevindir.

27-ci mövzu

«ŞUR» SİMFONİK MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

Allegro moderato

28-ci mövzu

NEFTÇİ QURBAN

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hüseyn Arifindir.

Allegretto

29-cu mövzu

«HEYDƏR ORATORİYASI»NIN II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Rafael Hüseynovundur.

Moderato

30-cu mövzu

«HİND LÖVHƏLƏRİ» SİLSİLƏSİNDƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

Allegro moderato

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
İzahat vərəqi.....	4
Fənn üzrə məzmun standartları.....	5
5-ci sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
Məzmun standartlarının və integrasiyanın tətbiqi.....	9
5-ci sinifdə «Musiqi» dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına dair nümunələr...10	

POEZİYA VƏ MUSIQI

Mövzu 1. Poeziya və mahnı.....	12
Mövzu 2. Vokaliz.....	14
Mövzu 3. Sözsüz mahnı.....	16
Mövzu 4. Poeziya və kantata.....	18
Mövzu 5. Libretto və opera.....	20
Mövzu 6. Libretto və balet.....	22
Mövzu 7. Libretto və operetta.....	24
Mövzu 8. Keçilmiş mövzuların təkrarı.....	25

MUSIQIDƏ ŞEİRİN ROLU

Mövzu 9. Mahnı və poeziya.....	26
Mövzu 10. Aşıq musiqisi və poeziya.....	28
Mövzu 11. Muğam və poeziya.....	30
Mövzu 12. Zərbi-muğam və poeziya.....	32
Mövzu 13. Romans və qəzəl.....	34
Mövzu 14. Keçilmiş mövzuların təkrarı.....	35

MUSIQI VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

Mövzu 15. Musiqi və Xalq rəssamı Tahir Salahovun yaradıcılığında «Xəzər» mövzusu.....	36
Mövzu 16. Musiqi və Xalq rəssamı Togrul Nərimanbəyovun yaradıcılığında musiqili lövhələr.....	38
Mövzu 17. Muğam dəsgahları və təsviri incəsənət.....	40
Mövzu 18. Musiqidə və təsviri incəsənətdə sülh mövzusu.....	42
Mövzu 19. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Nizami Gəncəvi obrazı.....	44
Mövzu 20. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Məhəmməd Füzuli obrazı.....	46
Mövzu 21. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Ana obrazı.....	48
Mövzu 22. Musiqidə və təsviri incəsənətdə Novruz bayramı.....	50
Mövzu 23. Keçilmiş mövzuların təkrarı.....	51

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT, KİNO VƏ MUSIQI

Mövzu 24. Təsviri incəsənətdə və musiqidə karvan obrazı.....	52
Mövzu 25. Kinoda və musiqidə qəhrəmanlıq obrazı.....	54
Mövzu 26. Təsviri incəsənətdə və musiqidə Don Kixot obrazı.....	56
Mövzu 27. Təsviri incəsənətdə və musiqidə təbiət mənzərəsi.....	58
Mövzu 28. Təsviri incəsənətdə və musiqidə Neft daşları obrazı	60
Mövzu 29. Təsviri incəsənətdə və musiqidə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı.....	62
Mövzu 30. Təsviri incəsənətdə və musiqidə Hindistan mövzusu.....	64
Mövzu 31–32. Keçilmiş mövzuların təkrarı.....	65
Dinlənilmək üçün nəzərdə tutulan musiqi repertuarı.....	66

PULSUZ

